

NEKOĽKO POZNÁMOK K APLIKÁCIÍ LESNÍCKEJ GEOBIOCOENOLÓGIE V OCHRANE PRÍRODY

SOME REMARKS TO THE APPLICATION OF FOREST GEOBIOCOENOLOGY INTO NATURE CONSERVATION

Ivan Vološčuk

Anotácia: V druhej polovici 20. storočia sa geobiocenologická lesnícka typológia rozliala ako široký prúd vody do lesníckych, ekologických, krajinárskych a iných oblastí. V lesníckej oblasti najvýraznejšími protežantmi lesníckej geobiocenológie sa stali jednak vedecko-pedagogickí pracovníci Lesníckej fakulty vtedajšej Vysoké školy lesníckej a drevárskej vo Zvolene, menovite prof. Korpeľ, prof. Stolina, prof. Sládek, neskoršie prof. Pichler, v oblasti krajinárstva prof. Drdoš, prof. Ružička, prof. Supuka, prof. Midriak a v oblasti ochrany prírody najmä Jozef Benko, Igor Míchal, Zdeno Ambróz, Jan Lacina, Antonín Buček, Ivan Vološčuk, Ján Terray, Milan Vazúr a ďalší. Teoretické zdôvodnenie uplatnenia zásad lesníckej geobiocenológie v lesníctve rozvíjali a stále rozvíjajú predovšetkým pracovníci Lesprojektu a neskoršie Národného lesníckeho centra vo Zvolene (Jozef Vladovič, František Máliš, v súčasnosti Ľudovít Vaško, Karol Ujházy a ďalší).

Pre mladších kolegov lesníckej typológie, ktorí nezažili dnes už romantickú atmosféru druhej polovice 20. storočia predkladám niekoľko poznámok o tom, ako som sa snažil aplikovať poznatky z lesníckej typológie do ochrany prírody.

Lesnícka typológia a ochrana prírody predstavujú dva rozličné príbehy. Dotyky obidvoch systémov možno badať už v začiatkoch ekologického chápania lesa ako najzložitejšieho suchozemského ekosystému. Ojedinelé pokusy o pochopenie nevyhnutnosti ochrany lesných prírodných systémov siahajú do 19. storočia. Avšak rozvoj vedeckej disciplíny geobiocenológie možno datovať do päťdesiatych rokov 20. storočia, kedy profesor Alois Zlatník oficiálne uverejnil vo vysokoškolskej lesníckej učebnici v roku 1956 definíciu geobiocenologického chápania lesných ekosystémov.

Kľúčové slová: ochrana prírody, lesnícka typológia, výskum prírodných rezervácií

Zo všetkých vied, ktoré človek môže a musí ovládnuť, tou hlavnou je umenie žiť tak, aby urobil čo najmenej zlého a čo najviac dobrého.

L. N. Tolstoj

Pozorujte prírodu a sledujte cestu, ktorú vám naznačuje

J. J. Rousseau

Celé naše poznanie je vždy len priblížením, aj keď stále postupujúcim priblížením tej skutočnosti, ktorá je mimo nás a ktorú sa snažíme pochopiť.

Konrad Lorenz

Videl som, že nie je nič lepšie, ako keď sa človek raduje z toho, čo koná, lebo to je jeho podiel, ved' kto mu umožní, aby videl, čo bude po ňom?

Kazateľ 3:22.

Vážte si život a ľudí, ktorí Vás majú radi. Ak zmeníme naše konanie, zmeníme tento svet k lepšiemu. Šírte lásku a mier.

Btittany Maynard

DOBROVOLEŇÁ OCHRANA PRÍRODY 1963-1967

Počiatky mojej ochranárskej činnosti sa začali v dobrovoľnej ochrane prírody. Po preložení našej typologickej sekcie zo Zvolena do Žiliny v lete 1963, podnet k dobrovoľnej ochrane prírody prišiel od vtedajšieho vedúceho našej typologickej sekcie Ing. Štefana Mihálíka, ktorý spolupracoval v profesorom Zlatníkom na návrhoch niektorých prírodných rezervácií v Malej Fatre. Profesor Zlatník bol nadšený ochranca prírody a v tom čase bol členom ústredného výboru dobrovoľnej celoštátnej organizácie „TIS – Sboru ochrany prírody při společnosti národního muzea v Prahe“.

V lete 1966 počas služobnej návštevy profesora Zlatníka na pobočke Lesprojekty v Žiline som ho pozval k nám na večeru. Po večeri sme debatovali o príprave podkladov pre moju dizertačnú prácu (ašpirantúru) a okrem iného mi navrhol, či by som nechcel vstúpiť do celoštátnej dobrovoľnej ochranárskej organizácie TIS pri Spoločnosti Národného múzea v Prahe. Súhlasil som a následne som poslal na adresu „Sboru ochrany přírody při společnosti Národního musea“ v Prahe prihlášku. Zo Sboru mi v roku 1966 obratom poslali Členský list s evidenčným číslom 4804. V roku 1967 mi táto organizácia poslala nový Členský list s evidenčným číslom 5682. V roku 1969 bola táto organizácia na čele s RNDr. Otakarom Leiským premenovaná na „TIS - Sbor ochrany přírody a krajiny při Společnosti Národního muzea v Praze“.

Po roku 1948 u nás bola zrušená organizácia Skaut a doznievalo aj voľnejšie neorganizované hnutie woodcraftu a trampingu. Tieto organizácie priťahovali mládež, ktorá vyhľadávala v prírode romantiku a dobrodružstvo inšpirované americkým divokým Západom. V roku 1951 sa založila nová masová dobrovoľná organizácia v súlade so zákona č. 68/51 Sb. pod názvom

„TIS -Československý svaz pro studium a ochranu přírody“. Organizácia TIS bola komunistickým režimom zrušená v roku 1980.

Podľa vzoru českej organizácie TIS sa na Slovensku pri Národnom múzeu začali zakladať *Sbory ochrany přírody (SOP)*. Pre Stredoslovenský obvod vznikol *Sbor ochrany přírody pri Považskom múzeu v Žiline*, ktorý od roku 1965 začal organizovať podľa vzoru woodcraftu tábory ochrancov prírody TOP. Okrem odbornej časti poznávania geológie, botaniky, zoológie a lesníctva v lokalite táborenia sa večer pri plápolajúcom ohni spievali tramské piesne a nosili sa kockované koše. Účasť na tábore bola dobrovoľná, každý si doniesol stan a potrebné príslušenstvo pre táborenie v prírode. Dôležité bolo, že organizácia Sborov ochrany prírody (SOP) nebola politická. Pravda, z odboru kultúry Ústredného výboru Komunistickej strany Slovenska pozorne sledovali činnosť vznikajúcej dobrovoľnej organizácie ochrancov prírody.

Po vydaní zákona číslo 1/1955 Zb. SNR o štátnej ochrane prírody sa ústrednou organizáciou pre ochranu prírody, dokumentáciu, výskum a starostlivosť o prírodu na Slovensku stal Slovenský ústav pamiatkovej starostlivosti a ochrany prírody v Bratislave (SÚPSOP). Táto organizácia mala aj kompetenciu zriaďovať správy chránených krajinných oblastí. Okrem toho podľa zákona o štátnej ochrane prírody iniciovala na krajskej a okresnej úrovni menovanie dobrovoľných spravodajcov štátnej ochrany prírody.

Po roku 1963, keď som sa zo Zvolena presťahoval do Žiliny, obrátili sa na mňa bývalí kolegovia z typologického prieskumu Ing. Jozef Benko, CSc a Ing. Štefan Mihálik, ktorí vtedy pracovali na SÚPSOP-e, či by som súhlasil, aby ma menovali za dobrovoľného pracovníka štátnej ochrany prírody, s právom mať v niektorých prípadoch kompetenciu orgánu štátnej ochrany prírody. Takým právom bolo napríklad ukládanie pokuty za priestupky na úseku ochrany prírody a proti verejnému poriadku. Kompetencie dobrovoľných pracovníkov ochrany prírody (konzervátorov a spravodajcov), ktorých činnosť riadil odbor kultúry príslušného krajského národného výboru (KNV), upravovala vyhláška Ministerstva kultúry z roku 1958.

Dňa 23. decembra 1974 mi Stredoslovenský krajský národný výbor v Banskej Bystrici vystavil Preukaz orgánu štátnej ochrany prírody číslo 52/1974 pre okresy Žilina, Čadca, Martin, Dolný Kubín a Považská Bystrica. Odbor vnútorných vecí Okresného národného výboru v Žiline mi 25. 5. 1976 udelil Splnomocnenie ukladať a vyberať pokuty za priestupky v obvode Správy CHKO Malá Fatra až do 100.- Kčs.

Dňa 20. 6. 1969 v Bratislave vznikol Slovenský zväz ochrancov prírody, do ktorého sa včlenili Sbory ochrancov prírody. Na zakladajúcom zjazde SZOP som sa z podnetu kolegov zo

SÚPSOP-u osobne zúčastnil. Zjazd sa konal v kinosále hotela Carlton v Bratislave. Deň pred zjazdom som odpoľudnia pricestoval zo Žiliny vlakom do Bratislavy a s niekoľkými účastníkmi zjazdu som sa ubytoval v podkrovných izbách hotela, kde bolo lacnejšie ubytovanie. Náklady spojené s účasťou na zjazde hradil SÚPSOP. Na zjazde som v diskusii navrhol, aby názov „Slovenský zväz ochrany prírody“ sa nazýval „Slovenský zväz ochrancov prírody“, pretože ochranu vykonávajú ľudia a nie organizácia. Môj návrh bol prijatý.

Predsedom SZOP bol zvolený Imrich Majerský a tajomníkom Ing. Aladár Randík, obaja pracovníci SÚPSOP-u. Následne som bol zvolený za člena Okresného výboru SZOPK v Žiline a za člena Ústredného výboru SZOPK v Bratislave. V mojom členskom preukaze číslo 423 bolo uvedené, že som členom SZOP od roku 1968 a registrovaný som v Zbore ochrancov prírody v Žiline. Na vtedajšom odznaku SZOP bol zobrazený medveď s heslom Poznaj a chráň. Až neskôršie medveďa nahradili vetvičkou chránenej dreviny tis.

V roku 1969 som sa stal dobrovoľným ochrancom Chránenej krajinej oblasti Malá Fatra. Preukaz s evidenčným číslom 31/69 podpísal vtedajší riaditeľ Správy CHKO RNDr. Pavol Janáčik. Pochádzal z Kysúc, absolvoval niekoľko mesačný kurz pre prípravkárov a bez maturity skončil štúdium geografie na Univerzite Komenského v Bratislave. Po vyhlásení Správy CHKO Malá Fatra v roku 1967 bol Janáčik, ako člen Komunistickej strany, menovaný za jej riaditeľa. Po niekoľkých rokoch riaditeľovania bol preradený na odbor kultúry Krajského národného výboru v Banskej Bystrici. Janáčik slepo veril marxisticko-leninskému učeniu o diktatúre proletariátu a triednom boji.

ŠTÁTNA OCHRANA PRÍRODY – SPRÁVA CHRÁNENEJ KRAJINEJ OBLASTI MALÁ FATRA 1967-

Správa CHKO Malá Fatra po roku 1967 podliehala najprv Krajskému stredisku štátnej pamiatkovej starostlivosti a ochrany prírody v Banskej Bystrici a neskôršie po reorganizácii štátnej ochrany prírody podliehala priamo SÚPSOP-u v Bratislave. Prvé sídlo Správy bolo najprv v Techovej, neskôršie vo Varíne a od roku 1974 v barokovom kaštieli v Gbeľanoch, ktorý po roku 1948 bol konfiškovaný ako majetok grófskej rodiny Majláthovcov. Kaštieľ bol spravovaný Miestnym národným výborom v Gbeľanoch. Tajomník Miestneho národného výboru v obci Gbeľany mal na starosti kaštieľ a tiež hrob grófa Majlátha, ktorý zomrel pomerne mladý na prasknutie slepého čreva, keď sa v koči vracal domov z Bratislavy. K jeho hrobu na lesnom svahu nad kaštielom v Gbeľanoch vedú kamenné schody s vysadeným smrekovcovým stromoradím po oboch stranách.

Na Správu CHKO v Gbeľanoch som nastúpil 1. decembra 1974. Moja funkcia referenta pre usmerňovanie lesníckej činnosti na území CHKO Malá Fatra sa vzťahovala na polesia Lesných závodov Žilina, Martin a Oravský Podzámok.

Riaditeľom Správy CHKO Malá Fatra bol Ing. Ján Pagáč, ktorý mal veľké pochopenie pre môj záujem o ekologický výskum lesných spoločenstiev. Bol to veľmi pracovitý, zodpovedný a čestný človek, ktorý mi umožnil na Správe CHKO pokračovať vo vedeckej práci v oblasti ekológie lesa a v ochrane prírody. Z vtedajšieho kolektívu spolupracovníkov Správy CHKO Malá Fatra si milo spomínam na Ing. Jána Topercera, Ing. Kolomana Vestenického, Ing. Milana Janíka, CSc, RNDr. Vieru Demianovú, ekonómku Gabiku Cvachovú a strážcov Pavla Ďuríka a Ondreja Bugáňa. Z veľkého počtu dobrovoľných ochrancov prírody združených v Základnej organizácii strážcov Malej Fatry na čele s Vojtechom Mendrejom, si milo spomínam na obetavých priateľov Ing. Miloša Kontru, Františka Kollára, Štefana Martona, Juraja Bollu, Ing. Štefana Horanského, Anku Halabicovú, Alojziu Franekovú, Štefku Franekovú, Michala Dúhu a Bedricha Sládečka.

Z okruhu vtedajších bratislavských spolupracovníkov si spomínam na Ing. Ivana Cibulca z Ministerstva kultúry, zo SÚPSOP-u na Ing. Milana Pacanovského, RNDr. Vlastizdara Vágensknechta, RNDr. Aloisa Čaputu, CSc a Ing. Dušana Janotu.

Moja práca na Správe CHKO Malá Fatra po dohode s riaditeľom sa členila na tri kľúčové oblasti.

Prvou oblasťou činnosti bola písomná agenda súvisiaca s ochranou rastlinstva a osobitne lesov CHKO, ktorú som sa snažil vybaviť vždy včas a v súlade s predpismi. Išlo najmä o posudzovanie navrhovaných lesohospodárskych činností v rámci vypracovávania nových lesných hospodárskych plánov a potom o kontrolu vykonaných zásahov v lesoch CHKO. Táto činnosť mi bola blízka už z pôsobenia na Lesprojekte. Vyžadovala si mnoho terénnych pochôdzok, čo mi veľmi vyhovovalo. Obyčajne som so súhlasom riaditeľa ostával v kancelárii aj po pracovnej dobe, kedy sa dalo pokojne pracovať. Dennú poštu som sa snažil vybaviť hneď po príchode z terénu.

Prevažnú časť lesov CHKO užívalo Podnikové riaditeľstvo štátnych lesov v Žiline. Priamu lesohospodársku činnosť uskutočňovali jeho lesné závody v Žiline, Martine a Oravskom Podzámku prostredníctvom lesných správ vo Varíne, Párnici, Dolnom Kubíne a Lipovci.

V prvých dvoch rokoch mojej činnosti na Správe CHKO som navštívil uvedené lesné správy a oboznámil som sa s predpismi lesných hospodárskych plánov. Pre pracovnú potrebu boli z Lesprojektu v Žiline zakúpené lesnícke porastové a obrysové mapy v mierke 1:10 000 a prehľadové mapy v mierke 1:25 000. Sledovanie a kontrolu praktickej činnosti lesníctva v jednotlivých lesných hospodárskych plánoch mal na starosti kolega Ing. Ján Topercer. Ja som mal v rámci ochrany rastlinstva na starosti ochranu fytoocenóz v prírodných rezerváciách.

V období vyhlásenia Správy CHKO boli obecné, urbárske a cirkevné lesy na území CHKO odovzdané do užívania podnikovej organizácii štátnych lesov v Žiline. Po roku 1990 sa postupne vrátilo užívanie lesov pôvodným vlastníkom. Lesy na LHC Sučany prevzali od Vojenských lesov a majetkov urbárske spoločnosti v Sučanoch a Turanoch. Aj lesy v ďalších hospodárskych celkoch boli vrátené príslušným urbáriátom.

Prvé tri roky na Správe CHKO Malá Fatra som venoval usilovnému štúdiu dostupných odborných a vedeckých publikovaných informácií o prírode Malej Fatry. Uvedomoval som si, že hlbšie poznanie prírody Malej Fatry bude dobrým odrazovým mostíkom k mojej ďalšej práci v oblasti ochrany prírody.

Pri štúdiu odbornej literatúry z oblasti lesníctva som s prekvapením zistil, že na turčianskej strane CHKO v Lesnom hospodárskom celku Sučany je zriadené výcvikové vojenské stredisko s tankodromom, kde sa v pravidelných mesačných intervaloch premávajú tanky a zastreľujú delá vyrábané v Závodoch ťažkého strojárstva v Martine. Lesy v tomto hospodárskom celku spravovalo Podnikové riaditeľstvo Vojenských lesov a majetkov v Pliešovciach. Vo výcvikových dňoch bol vstup do lesov zakázaný. Vystrelené delové náboje z tankov dopadali spravidla pod hlavný hrebeň Malej Fatry, ale občas sa stalo, že dopadli aj na severnú stranu hlavného hrebeňa.

Závody ťažkého strojárstva v Martine vznikli 16. 5. 1948 zo Závodu Kriváň Č.K.D, známych tiež ako Stalinové závody. V roku 1950 boli pričlenené k národnej u podniku ČKD Sokolovo v Prahe. Od roku 1953 bol ustanovený samostatný podnik so špecializovanou výrobou tankov T55 a T72, ktoré sa vyvážali do Sovietskeho zväzu. Turčianske strojárne v roku 1954 získali licenčnú tankovú výrobu.

Pre spravovanie lesov určených na vojenský výcvik vzniklo 1. 7. 1952 Podnikové riaditeľstvo vojenských lesov a majetkov v Pliešovciach, ktoré sa členilo na 3 závody – v Malackách, Kežmarku a Kamenici nad Cirochou. Hospodárenie v lesoch LHC Sučany

prevzali Vojenské lesy a majetky v roku 1971. Vojenský priestor slúžil na výcvikové účely posádky v Martine. Hospodárenie v lesoch LHC Sučany zabezpečovala Lesná správa vojenských lesov v Sklenom podľa schváleného lesného hospodárskeho plánu, vypracovaného hospodárskou úpravou vojenských lesov v Kežmarku.

Pri jednej návšteve pracovníkov lesného hospodárskeho celku Sučany v administratívnej budove neďaleko tankodromu nad obcou Sučany som sa stretol aj s generálnym riaditeľom Podnikového riaditeľstva Vojenských lesov a majetkov plukovníkom (neskoršie generálom) Ing. Ružíčkom, s ktorým som prerokoval možnosť vykonávania výskumných a ochranných činností aj vo vojenskom priestore na LHC Sučany. Na základe našej dohody vystavili pre mňa a kolegu Ing. Jána Topercera osobitné preukazy na vstup do lesov vojenského výcvikového priestoru. Na základe toho sa nám podarilo zabezpečiť na odbore kultúry Okresného národného výboru v Martine vyhlásenie chráneného náleziska mravca lesného pri ústi Sučanskej doliny, kde v smrekovom lese sa nachádzalo 17 veľkých mravenísk tohto chráneného mravca. Pri tejto práci a všeobecne pri ochrane lesov v oblasti Sučanskej doliny a tiež v lesoch pod Malým Fatranským Kriváňom v rámci členstva v Základnej organizácii SZOPK nám výdatne pomáhali dvaja bývalí vedúci poľesí - v Sučanoch Michal Dúha a v Turanoch Ján Repiščák. Na spoluprácu s obidvoma poľesnými mám veľmi pekné spomienky.

Druhou oblasťou mojej činnosti bola koordinácia činnosti Základnej organizácie SZOPK, v ktorej bolo okolo 80 členov. Ako tajomník Základnej organizácie som rozvinul pomerne rozsiahlu praktickú činnosť. Vo funkcii predsedu základnej organizácie sa striedali viacerí členovia – po nestráňkovi Vojtechovi Mendrejovi prevzal funkciu predsedu stráňík Ing. Viktor Tretiník a po ňom nestráňík Juraj Bollo. Ako tajomník organizácie som zo strany predsedov necítil nijaký nátlak. Rešpektovali moje odborné skúsenosti a do odborných vecí sa nestarali, tolerovali moje názory.

V doline Bystrička na oravskej strane CHKO som s pomocou stráňcov a dobrovoľných spolupracovníkov z Párnice koordinoval prebudovanie opustenej drevenice na terénnu stanicu stráňcov. Drevenička pôvodne slúžila na ustajnenie koní a prenocovanie kočišov. Umiestnená bola na vyvýšenom kopčeku za potokom Bystrička. Z údolnej cesty k dreveničke viedla cez potok drevená lavička.

Pri vstupnej časti doliny Bystrička sa nachádzala murovaná horáreň miestneho lesníka. Asi 250 m za horáreňou bol veľký žulový kameňolom, odkiaľ sa štrk vozil nákladnými autami po celej Orave. Chatka, ktorú sme opravovali, bola asi 300 m za žulovým kameňolomom. Nad

chatkou sa nachádzali na strmých svahoch zmiešané lesy národnej prírodnej rezervácie Šrámková. Dolinou Bystrička viedol do sedla Medzirozsutce značený turistický chodník.

Vnútro dreveničky, ktorá mala dve miestnosti, sme najprv poriadne vyčistili, navozili sme štrk a škváru, na ktorú sme umiestnili doskovú podlahu. Obvodové drevené hrady sme zvnútra obložili pero-drážkovým dreveným obkladom. Vymurovaním dvoch tehlových priečok sme z pôvodných dvoch miestností vytvorili tri miestnosti, jednu pre kuchyňu a dve na spanie s poschodovými posteľami. Potrebný materiál – tehly, štrk, piesok, vápno, dosky, hrady a pod. sme vozili služobným terénnym autom – rumunským „ARO-m“. Voda na umývanie sa nosila z neďalekého potoka, vodu na prípravu čaju a jedla sme používali z neďalekej studničky pod strmým svahom za dreveničkou. Dreveničku sme opravovali celé leto, spravidla v piatok odpoľudnia a v sobotu. Niektorí strážcovia pracovali aj v nedeľu. Opravená drevenička sa využívala na terénne služby strážcov a neskôršie v nej dočasne býval strážca oravského ochranného obvodu CHKO Malá Fatra.

Súčasťou praktickej činnosti Základnej organizácie SZOPK bolo každoročné jaré zalesňovanie. Potrebné druhové zloženie sadeníc zabezpečoval Ing. Ján Topercer na Lesnej správe Varín, Turany a Párnica. Medzi najzaujímavejšie patrilo zalesňovanie hôľnych častí vysokohorského sedla Medzirozsutcov, kde sa dávnejšie nachádzal veľký salaš Terchovčanov. Zaujímavé bolo tiež zalesňovanie na svahoch Stohu z oravskej a turčianskej strany nad prírodnou rezerváciou Žobrák a v závere Šútovskej doliny. Zalesňovanie holí vo vysokohorskom prostredí bolo pomerne náročné na telesnú kondíciu. Samotný výstup a nosenie sadeníc zo Štefanovej na Medzirozsutce, alebo z doliny Bystrička na svahy Stohu trval okolo dvoch-troch hodín. Do Štefanovej vo Vrátnej doline sme sa zo Žiliny dopravovali autobusom a od Štefanovej na Medzirozsutce sme vystupovali cez Horné Diery, alebo niekedy aj cez Poludňové skaly. Do doliny Bystrička sme sa z Gbelian dopravovali služobným terénnym autom cez Terchovú, Zázrivú a Párnicu. Niektorí dobrovoľní ochrancovia z Turca cestovali vlakom z Vrútok do Kral'ovian, kde sme ich obyčajne čakali s terénnym autom a odviezli sme ich do doliny Bystrička.

Významnou aktivitou našej základnej organizácie SZOPK bolo vybudovanie tábora pre stanovanie turistov poniže osady Nižné Kamence išlo o opustenú lúku medzi štátnou cestou vedúcou z Belej do Terchovej a potokom Varínka s jelšovými brehovými porastmi. Šírka lúky bola 30-50 metrov, dĺžka okolo 200 metrov. Pre vybudovanie tábora som získal spoluprácu a podporu Okresnej správy cestovného ruchu v Žiline, kde vedúcim bol odo mňa mladší lesný

inžinier Alexander Sopko. Práca si vyžadovala mnoho organizačnej i fyzickej námahy. Do praktickej práce sa veľmi účinne zapojil dobrovoľný strážca Janičko z obce Belá, ktorý zabezpečoval nákup potrebného materiálu – čiernych vodovodných hadíc, dreveného reziva a hranolov na vybudovanie záchodov na brehu Varínky a lavičiek na odpočívanie. Osobne som zabezpečil výsadbu izolačného stromoradia od asfaltovej cesty vedúcej z Belej do Nižných Kamencov a vybavenie súhlasu od miestnych obyvateľov na odber pitnej vody zo studne pod prírodnou rezerváciou Tiesňavy – Sokolie. Pri praktickej výsadbe stromoradia stromčekov výdatne pomáhal starší penzista, dobrovoľný strážca z Terchovej, ktorého som aj finančne odmeňoval. Ostatné práce sa vykonávali dobrovoľne bez finančnej odmeny. Po vybudovaní táboriska vyberanie poplatku za táborenie zabezpečovali dobrovoľní strážcovia. Získané peňažné prostriedky slúžili Základnej organizácii SZOPK na krytie nákladov súvisiacich s občasnými autobusovými zájazdmi do slovenských, poľských a maďarských chránených území. V tom čase naša Základná organizácia SZOPK patrila medzi finančne najlepšie zabezpečené dobrovoľné organizácie ochrany prírody.

K zaujímavým aktivitám dobrovoľnej ochrany prírody a Správy CHKO Malá Fatra bola účasť na táboroch ochrancov prírody, ktoré od roku 1965 organizovala žilinská skupina dobrovoľných ochrancov prírody združených pri Považskom múzeu v Žiline. Tieto tábory boli organizované čiastočne na princípe skautizmu a voľnejšieho woodcraftizmu, teda stretávania sa ľudí vo voľnej prírode, pričom potreby na stanovanie a stravu si každý účastník pripravoval samostatne. Z odborného ochranárskeho hľadiska tábory boli zamerané aj na poznávanie a inventarizáciu prírodných hodnôt v okolí táborov.

V závislosti od časových možností a pracovných povinností som sa v roku 1969 zúčastnil na tábore v Podspádoch (TANAP), roku 1971 na Podlesku (CHKO Slovenský raj), roku 1972 vo Veľkej Lučivnej (CHKO Malá Fatra) a v roku 1973 na Rovniach pod Babou horou (CHKO Horná Orava). Na cestovanie do táborov som používal služobné terénne auto, ktorým som podľa potreby pomáhal pri prevoze účastníkov táboriska. Po čase som však zistil, že tábory organizuje užšia žilinská rodinná skupina s deťmi, kde program pri táborovom ohnisku bol vplyvom alkoholu hlučný až roztopašný, čo sa veľmi odlišovalo od mojej predstavy voľného romantického pobytu v tichej prírode, ako som to praktizoval počas gymnaziálnych. Preto som sa po roku 1973 už na táboroch nezúčastňoval. Okrem toho sa organizátori táborov postupne spájali s okresnými politickými a spoločenskými činiteľmi, s ktorými sa organizovali honosné hostiny. Do vedenia táborov sa postupne dostávali príslušníci komunistickej strany. Preto

napríklad na tábore v Makove roku 1990 sa vôbec nespomenuli udalosti nežnej revolúcie z novembra 1989. Okrem toho som sa neskôr dozvedel, že niektorí členovia organizačného výboru boli spolupracovníci štátnej bezpečnosti.

Do odbornej činnosti táborov sa postupne dostávala novšia generácia dobrovoľných ochrancov prírody, zbavená ideológie vedúcej úlohy komunistickej strany.

Tretou oblasťou mojej činnosti bola vedecko-výskumná činnosť zameraná hlavne na inventarizáciu prírodných rezervácií. Výskum som zamerlal na geobiocenologické preskúmanie lesných ekosystémov prírodných rezervácií, v ktorých som zakladal výskumné plochy na sledovanie fytoecenologických a pôdnych pomerov a na výskum rastu a produkcie lesných porastov. Analýzu pôdnych vzoriek mi vykonávali v laboratóriu Lesprojekty vo Zvolene za finančnú úhradu, ktorú zabezpečovala SÚPSOP Správa CHKO Malá Fatra. Výsledky výskumu som pravidelne publikoval v ochranárskych vedeckých časopisoch a zborníkoch. Táto činnosť priamo nadväzovala na moju prácu typológa na Lesprojekte. Z môjho pracovného času som tejto činnosti venoval okolo 40 %.

K mojej najvýznamnejšej organizačnej a vedecko-odbornej činnosti na Správe CHKO (neskôr národného parku) Malá Fatra patrila v rokoch 1972-1974 koordinácia a priama účasť vo výskume Národnej prírodnej rezervácie Rozsutec. Na výskume sa zúčastnilo okolo 45 vedeckých pracovníkov z celého Slovenska. Osobne som rád spolupracoval s mojím školiteľom dizertačnej práce Prof. Dr. Ing. Aloisom Zlatníkom, DrSc z Lesníckej fakulty Vysokej školy zemédskej v Brne. Spoločne sme vybrali dvanásť trvalých stacionárnych výskumných plôch, v ktorých sme vykonali fytoecenologický a pedologický výskum. Okrem toho som sa zamerlal na výskum produkčnej schopnosti lesov na stacionárnych plochách. Koordinácia výskumu spočívala v zabezpečovaní ubytovania pre výskumných pracovníkov počas týždenných výskumov a spoluprácu s vedením Správy CHKO v Gbeľanoch. Ubytovanie výskumných pracovníkov sa zabezpečilo jednak v terénnej stanici Správy CHKO vo Vrátnej doline – Štefanovej a jednak v hoteloch Terchovej. Výsledkom dvojročného komplexného výskumu bola obsiahla vedecká monografia „*Rozsutec – štátna prírodná rezervácia*“, vydaná v roku 1981 v Martine. Editormi vedeckej monografie boli pracovníci Správy CHKO a Považského múzea v Žiline.

Na stacionárnych plochách prírodných rezervácií Rozsutec, Chleb, Veľká Bránica, Kľačianská Magura a Starý hrad som v rokoch 2014-2016 s kolektívom spolupracovníkov

z Fakulty prírodných vied Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici vykonal opakovaný fytoocenologický a pedologický výskum s cieľom výskumu dynamiky krajinskej štruktúry a diverzity ekosystémov Krivánskej Fatry po 40 rokoch. Výsledky boli publikované v monografickej štúdii v roku 2016 a prezentované v roku 2017 na vedeckej konferencii vo Varíne.

Počas terénnych prác v roku 2016 ma na strmom svahu pod Stohom zastihla silná búrka. Čierne mraky sa za hrmenia náhle prihnali od Veľkého Rozsutca. Chytrý som naplnil papierové sáčky zeminou z jednotlivých pôdných horizontov, začal som spisovať rastlinstvo aj za silnejšieho dažďa, otvoril som malý dáždník a rýchlo som dokončil zápis. Kolegyňa s diplomantom prekročili hlboký žľab a zmizli v hustom bukovom lese smerom do sedla Medziholie. Keď som prišiel k žľabu, na strmých vápencových skalách sa mi šmýkalo, musel som veľmi opatrne stúpať a hľadať možnosť prekročenia hlbokého žľabu. Uvedomil som si, že ak by som sa šmykol, zletel by som asi 200 metrov dolu strmým kamenitým žľabom, čo by sa mohlo skončiť tragicky. V rýchlom premýšľaní som zložil dáždník a rukami som sa pridržal bočných klzkých stien žľabu. Konečne sa mi podarilo s veľkou námahou prekročiť žľab a vyštverať sa do hustého bukového lesa. Sadol som si na mokrú zem, otvoril som skladací dáždník, ale už mi nepomohol, lebo aj tak som bol celý premočený. Pokračoval som hustým lesom za šumenia padajúceho lejaka, občas sa nad Veľkým Rozsutcom zablýskalo a zahrmelo, ale búrka sa pomaly presúvala za Stoh. Silne som dýchal, bol som veľmi unavený, ale musel som prejsť hustým bukovým pralesom a za každú cenu som sa musel dostať na chodník vedúci do Štefanovej. Silne udychčaný som po pol hodine vyšiel lesnou pirtou na trávnatú hoľu Medziholia. Vysoká tráva mi siahala po pás. Prešiel som cez dva malé žľaby s tečúcou vodou a konečne som vyšiel na rozmočený turistický chodník. Vo vzdialenosti asi 150 metrov som zbadal, ako si dve ženy vyzliekli mokré šaty a len v podprsenkách sa kĺzali dolu hlinitým chodníkom k prameňu vody, v ktorom i vyprali zahmlené šaty.

Vyšiel som na kraj chodníka so štrkovým povrchom, ktorý viedol do Štefanovej. Na chvíľu prestalo pršať, vyzliekol som si mokrú košeľu, z ruksaku som vybral suchý vlnený sveter, obliekol som si ho a na sveter som si ešte obliekol mokrú vetrovku. Pocítil som hrejivé teplo vlneného svetra a bol som spokojný, že neprechladnem. Mokré nohavice som nechal na sebe. Pustil som sa strmým chodníkom do zapojeného lesa, na listoch stromov šumeli dažďové kvapky a ja som si musel dávať pozor, aby som sa neskĺzol po vápencových kameňoch a rozmočenom hlinenom chodníku, na ktorom sa nedalo udržať. Asi po hodine pomalého a opatrného zostupovania som pomerne vyčerpaný došiel na okraj osady Štefanová, kde som sa stretol s kolegyňou a diplomantom. Obaja sa domnievali, že som už dávno zišiel dolu do

osady. Na ubytovni u pani Romanovej som sa prezliekol, osprchoval som sa v teplej vode, obliekol som si suché šaty a spolu s kolegyňou a diplomantom sme zašli do miestnej reštaurácie na dobú kapustovú polievku a chladené pivo.

Tak sa skončil jeden z mnohých dní, ktorý mi dodnes ostal v pamäti, ako upozornenie, že už nie som najmladší a nesmiem preceňovať svoje fyzické sily.

Keď som v roku 2017 s odstupom času hodnotil moju vtedajšiu vedecko-výskumnú a odbornú prácu na Správe CHKO Malá Fatra, musel som bez zveličovania konštatovať, že také množstvo organizačnej a vedecko-výskumnej práce som mohol zvládnuť len vďaka dobrému zdraviu darovanému mi od Najvyššieho a tiež vďaka nevšednému porozumeniu mojej manželky a celej rodiny. K dobrému zdraviu prispela aj moja životospráva, pravidelné ranné cvičenie, obľúbená konzumácia mliečnych výrobkov a absencia a vyhýbanie sa alkoholu.

Medzi organizačne náročnú činnosť na Správe CHKO Malá Fatra, do ktorej som sa zapojil, patrilo organizovanie vedeckých seminárov a konferencií a vydanie zborníkov referátov. Okrem pozvánok pre vybraných účastníkov musel som zabezpečiť pre nich aj nocľahy v okolí Malej Fatry. Veľa času a námahy mi zabralo redigovanie vyžiadaných rukopisov referátov, odovzdanie editovaných rukopisov do tlače a napokon rozposielanie vydaných zborníkov účastníkom seminárov a konferencií. Táto činnosť ma plne zaujala, pretože na týchto stretnutiach som mal možnosť poznávať vtedajších domácich a zahraničných odborníkov a pracovníkov z vedecko-výskumnej a ochranárskej oblasti.

V roku 1973 som organizačne pripravil vedecký seminár „*Človek a príroda v dobe vedecko-technickej revolúcie*“, ktorý sa uskutočnil v dňoch 25.-27. apríla 1973 v hoteli Boboty vo Vrátnej doline. Zborník referátov zo seminára som osobne editoval a pripravil do tlače. Zborník vytlačil Dom techniky SVTS Žilina v počte 300 kusov. V pozvánke na seminár som podľa pokynu riaditeľa Ing. Jána Pagáča musel „*zo zdvorilosti*“ uviesť aj organizácie, ktoré mi nijako nepomáhali pri organizovaní seminára, ako boli Zbor ochrany prírody v Žiline (ten som osobne zastupoval) a Považské múzeum v Žiline, ktoré sa zaoberalo aj výskumnou činnosťou v okrese Žilina.

Organizovanie seminára a prípravu zborník do tlače som zabezpečoval ako pracovník SÚPSOP Správy CHKO Malá Fatra v Gbeľanoch. V tej dobe sa vedecké zborníky zo seminárov a konferencií vydávali prostredníctvom Domu techniky Slovenskej (neskoršie Československej) vedecko-technickej spoločnosti v Žiline. Tento seminár bol pre mňa veľmi

poučný, pretože som sa na ňom bližšie zoznámil s prácou profesora Františka Papánka, bývalého rektora Vysoké školy lesníckej a drevárskej vo Zvolene. Vtedy už ako pracovník Výskumného ústavu lesného hospodárstva vo Zvolene pripravoval na publikovanie priekopnícku prácu „*Teória a prax funkčne integrovaného lesného hospodárstva*“, ktorá mala prispieť k smerovaniu lesníctva na cestu funkčnej diferenciacie lesov. Pravda, neskoršie sa ukázalo, že teória prebehla prax a samotná diferenciácia lesov podľa funkcií sa neuskutočnila podľa predstavy profesora Papánka.

Autobusová zastávka v Gbeľanoch sa nachádzala oproti základnej deväťročnej škole, z ktorej dve učiteľky, vtedy slobodné – Anka Halabíková a Alojzia Franeková - boli členkami našej Základnej organizácie SZOPK. Vedľa autobusovej zastávky vtedy oficiálne fungovala pálenica, v ktorej som niekoľko krát obdivoval zariadenie na pálenie alkoholu. Vo veľkej vstupnej miestnosti sa pri jednej stene kvasilo v sudoch ovocie – obyčajne slivky, jablká a hrušky. Pri druhej stene bolo poukladané nakálané bukové alebo hrabové drevo, ktorým sa kúrilo v peci pálenice.

Oproti budovy pálenice bola vedľa anglického parku menšia baroková budova, slúžiaca na spoločenské podujatia bývalých majiteľov kaštieľa. Po roku 1948 v nej bola umiestnená obecná knižnica. Za budovou bol murovaný prízemný domček pre služobníctvo. Okolo obidvoch budov bol veľký dendrologický park so starými stromami lipy, buka, jaseňa, tulipánovníka, bresta a iných drevín. V parku boli vybudované prechádzkové chodníky, ktoré sa po roku 1948 nevyužívali, lebo vstup do parku bol uzavretý.

V rohu veľkého dvora kaštieľa sme si s niektorými kolegami zariadili záhradku na pestovanie zeleniny. Na jar sme do hriadok zasadili cibuľky, petržlen a mrkvu. Prácu v záhradke som vykonával len po pracovnej dobe, keď som sa v zošite dochádzky odpísal. Vo východnej časti parku bola menšia budova skleníka, v ktorej sa kedysi pre potreby kaštieľa pestovali kvety a kroviny.

V rámci rekonštrukcie kaštieľa veľkú strechu prikryli medeným plechom a postupne boli vynovené vnútorné priestory chodieb a kancelárií. Z podnetu riaditeľa Ing. Pagáča bola vo veľkých miestnostiach východnej časti prízemia kaštieľa umiestnená panelová výstava o prírode Malej Fatry. Priestory v západnej časti kaštieľa boli využité pre Školu ochrany prírody a čiastočne ako informačné stredisko štátnej ochrany prírody. Pre potrebu ubytovaných účastníkov organizovaných kurzov Školy ochrany prírody bola zriadená kuchynka a jedáleň s kompletným kuchynským vybavením. V severnej časti nádvoria kaštieľa boli pre ubytovaných vybudované hygienické zariadenia. Vo východnej časti nádvoria kaštieľa bola

zriadená stolárska dielňa na výrobu drevených panelov a prípravu hranolov na značenie a údržbu informačných panelov. V časti prízemnia boli zariadené priestory pre laboratórium, fotokomoru, archív a dokumentáciu. V zadnej časti nádvorcia boli garáže pre služobné autá.

Okolo kaštieľa bol pôvodne vybudovaný anglický park s lipami, jaseňmi, ojedinele gaštanmi a inými cudzokrajnými drevinami. Park bol obklopený dvojmetrovým kamenným oplatením. Vstupná brána do parku bola z kovaného železa. Zamykala sa po siedmej hodine večer. Mohutná drevená vstupná brána do nádvorcia kaštieľa mala v kúte menšie dvierka, ktoré sa po pracovnej dobe zamykali. Kľúče od železnej brány vstupnej časti do parku kaštieľa mal správca kaštieľa – tajomník MNV, ktorý ráno o šiestej hodine otváral bránu a večer po ôsmej-deviatej hodine ju zamykal. Z prízemnia nádvorcia na prvé poschodie sa vystupovalo cez železné dvere, od ktorých mal kľúče každý pracovník Správy CHKO. Niekoľko krát som so záujmom navštívil veľkú povalu kaštieľa, kde som obdivoval mohutné smrekovcové krokvy a obvodové hrady na pomúrnicach. Na povale bolo množstvo rozbitých kusov peknej keramiky od rohových keramických pecí a tiež rozličné vyradené náradie.

Riaditeľ Správy CHKO Malá Fatra Ing. Ján Pagáč sa s obdivuhodným nadšením venoval predovšetkým propagácii myšlienok ochrany prírody a životného prostredia. Jeho zásluhou sme pripravili a realizovali celoslovenskú výstavu o náučných chodníkoch ochrany prírody. V tejto činnosti nám pomáhal český ochranca prírody RNDr. Ján Čeřovský, CSc, ktorý bol pracovníkom českého Státního ústavu památkové péče a ochrany prírody v Prahe a mnoho rokov pôsobil v ústredí Svetovej únie ochrany prírody – IUCN vo švajčiarskom meste Gland. Poznal som ho ako vzdelaného ochrancu prírody. Podľa jeho autobiografie „*Jak jsme zachraňovali svět*“, vydanéj v roku 2014 vo vydavateľstve Academia v Prahe, trpel určitým velikášstvom a podceňovaním slovenských ochrancov prírody. Pravdepodobne ťažko znášal skutočnosť, že mi Svetový fond ochrany prírody – WWF v roku 1992 udelil Zlatú medailu WWF vtedajším prezidentom WWF princom Philipom, vojvodom z Edinburgu, manželom anglickej kráľovny Alžbety. Zlatú medailu som prevzal z rúk princa Philipa v roku 1992 vo Viedni.

Ján Čeřovský sa snažil svojim bohatým fotografickým materiálom a cennými radami prispieť k úspešnému uskutočneniu tejto na Slovensku prvej výstavy náučných chodníkov. Výstava bola umiestnená v prízemných miestnostiach kaštieľa v Gbeľanoch. Čeřovský pravdepodobne ťažko znášal skutočnosť, že sa Ing. Jánovi Pagáčovi podarilo organizačne vytvoriť Školu ochrany prírody v Gbeľanoch, ktorá bola prvou v Československu.

Ďalšou významnou propagačnou akciou iniciovanou Ing. Jánom Pagáčom bola výstava EKOPLAGÁT, ktorú od roku 1978 organizovala Správa Národného parku Malá Fatra. Išlo o medzinárodnú súťažnú prehliadku plagátov s problematikou ochrany prírody nazvanú EKOPLAGÁT. Poslaním prehliadky bolo predstaviť na medzinárodnej úrovni plagátovú tvorbu zameranú na ochranu prírody a životného prostredia s cieľom zvyšovať environmentálne povedomie širokej verejnosti. Toto podujatie bolo prvé svojho druhu na Slovensku a v bývalom Československu, Výstavu organizačne zabezpečoval riaditeľ Správy CHKO Malá Fatra Ing. Ján Pagáč s vtedajšími spolupracovníkmi v Gbeľanoch. Z odborného hľadiska bola výstava konzultovaná s vtedajšou riaditeľskou Žilinskej galérie Dr. Doricovou a tiež s Dr. Čerovským. Prehliadka bola pripravovaná každé tri roky. Trienále Ekoplagátu bolo prvým pravidelným medzinárodným podujatím tohto druhu nielen v bývalom Československu, ale aj vo svete. Od jeho vzniku sa do tohto podujatia zapájali krajiny z celého sveta bez rozdielu ich kultúrnej, politickej alebo náboženskej orientácie, čím sa dosiahla bohatá kultúrna a umelecká rozmanitosť.

Prvá prehliadka sa konala v roku 1978 a usporiadala ju vtedajšia Správa CHKO Malá Fatra so sídlom v Gbeľanoch, v spolupráci s Považskou galériou umenia v Žiline Vystavených bolo 150 plagátov z 25 krajín sveta. Výstavu a jej putovný výber vtedy videlo počas dvoch rokov viac ako 200 000 návštevníkov .

Na otvorení výstavy v roku 1978 v priestoroch žilinskej Galérie sa zúčastnila vtedajšia špička slovenských, českých, poľských a maďarských ochrancov prírody a široká ochránárska verejnosť zo Žiliny a Martina. S prípravou výstavy súvisela obrovská písomná agenda a telefonická komunikácia s výtvarnými umelcami Slovenska, ktorú som osobne zabezpečoval z Gbeľian. Vtedy sme ešte nemali k dispozícii počítačovú techniku a mobily, využívali sme len písacie stroje a pevné telefónne linky. Putovná výstava mala veľkú odozvu v ochránárskych i odborných kruhoch Slovenska. Neskôršie sa premenovala na EKOTOP výstavu a po niekoľkých rokoch sa rozšírila aj na filmovú tvorbu pod názvom EKOTOPFILM.

ÚSTREDIE ŠTÁTNEJ OCHRANY PRÍRODY V LIPTOVSKOM MIKULÁŠI

1983 – 1989.

V roku 1982 Ministerstvo kultúry SSR uskutočnilo organizačnú zmenu Slovenského ústavu pamiatkovej starostlivosti a ochrany prírody, čo sa priamo dotklo aj môjho postavenia a funkčného zaradenia. Zo Slovenského ústavu pamiatkovej starostlivosti a ochrany prírody bol odčlenený Úsek ochrany prírody na čele s Ing. Jozefom Benkom, CSc, v ktorom som pracoval ako odborný pracovník pre usmerňovanie lesníckej činnosti v chránených územiach.

Tento Úsek bol spojený so Správou slovenských jaskýň v Liptovskom Mikuláši. Tým vznikla nová organizácia – Ústredie štátnej ochrany prírody – ÚŠOP so sídlom v Liptovskom Mikuláši.

Koncom roka 1982 na základe niekoľkomesačných rokovaní Ing. Jozefa Benka, CSc s ministrom kultúry básnikom a komunistom Miroslavom Válekem vzniklo z bývalého Úseku ochrany prírody SÚPSOPu v Bratislave pracovisko ÚŠOP-u – Stredisko rozvoja ochrany prírody na čele s Ing. Jozefom Benkom, CSc. Odbornú problematiku ochrany prírody v štruktúre ÚŠOP-u zabezpečoval odborný úsek na čele s námestníkom riaditeľa Ing. Ľubomírom Huňom, CSc, ktorý bol predtým riaditeľom Chránenej krajinskej oblasti Slovenský raj.

Ing. Ľubomír Huňa, CSc pochádzal z Horehronia, ako straník dlho zastával funkciu riaditeľa Správy CHKO Slovenský raj najprv v kaštieli v Betlanovciach a neskôršie v Spišskej Novej Vsi, kde býval s rodinou (jeho manželka tam bola učiteľka). Podľa mojej mienky sa po rokoch riaditeľskej funkcie na regionálnej správe CHKO cítil neuspokojený s touto funkciou. Túžil po vyššom funkčnom uplatnení, čo sa naskytlo vytvorením Ústredia štátnej ochrany prírody v Liptovskom Mikuláši s celoslovenskou pôsobnosťou. Keďže vedúci a odborní pracovníci bývalého SÚPSOP-u neboli ochotní odísť z Bratislavy do Liptovského Mikuláša, vedenie novovytvorenej organizácie ÚŠOP na čele s riaditeľom jaskyniarom a straníkom Ing Antonom Lucinkiewiczom hľadali pracovníkov v chránených krajinných oblastiach, ktorí by boli ochotní pracovať na novom celoslovenskom pracovisku štátnej ochrany prírody – ÚŠOP-e v Liptovskom Mikuláši. Hlavný problém však bol v tom, že v Liptovskom Mikuláši neboli vytvorené ani bytové podmienky pre nových pracovníkov, ani kancelárske priestory pre novú celoslovenskú organizáciu štátnej ochrany prírody.

Odčlenenie Úseku ochrany prírody bývalého SÚPSOPu presadzovali hlavne mladší pracovníci s geografickým vzdelaním, ktorí nenachádzali uplatnenie vo vedúcich funkciách ústrednej organizácii ochrany prírody. Absolventi Prírodovedeckej fakulty Univerzity Komenského mali rezervovaný vzťah k lesným inžinierom, ktorí boli vo vedúcich funkciách, ako Ing. Jozef Benko, CSc, Ing. Milan Pacanovský, Ing. Edgar Hošek a Ing. Štefan Mihálik. Dvaja pracovníci - geografi úseku ochrany prírody, ktorí boli členmi komunistickej strany, prešli pracovať do Odboru ochrany prírody Ministerstva kultúry SSR.

Po zriadení Strediska rozvoja ochrany prírody v Bratislave, hľadali sa možnosti obsadiť odbornú činnosť na ÚŠOPe v Liptovskom Mikuláši takými odbornými pracovníkmi, ktorí mali skúsenosti z odbornej práce v SÚPSOP-e, ale bez nároku na pridelenie bytu v Liptovskom Mikuláši. Tak sa stalo, že mi začiatkom roku 1983 Ing. Jozef Benko, CSc oznámil či by som súhlasil s preradením do ÚŠOP-u v Liptovskom Mikuláši na funkciu odborného pracovníka pre

genofond chránených území s tým, že by som naďalej býval v Žiline a do Liptovského Mikuláša by som dochádzal, prípadne by som tam mohol pár dní v týždni prenocovať v provizórnych zariadeniach ÚŠOP-u.

V prvé dni mojej práce na ÚŠOPe v Liptovskom Mikuláši som sa oboznámil s vedúcimi pracovníkmi. S námestníkom Ing. Huňom sme dostali kancelárie v „švédskych domoch“ na severnej strane mesta. V jednej podlhovastej budove som mal kanceláriu vedľa námestníka Ing. Huňa, CSc. Obaja sme dostali samostatné miestnosti na ubytovanie so železnými posteľami a vlhkými matracmi. Keď túto budovu navštívil Ing. Stockmann, ako menovaný vedúci oddelenia starostlivosti o genofond chránených území, po niekoľkých týždňoch odmietol nastúpiť do Liptovského Mikuláša a ostal pracovať na Stredisku rozvoja ochrany prírody v Bratislave. Po niekoľkých týždňoch, hoci som nebol straník, ma menovali do tejto funkcie. Neskôr sme dočasne dostali ubytovanie v kanceláriách Pozemných stavieb, ale napokon sa podarilo vybaviť kancelárskú priestory na druhom poschodí budovy Správy slovenských jaskýň na Hodžovej ulici vedľa Gymnázia Hodžu. Na konci chodby sme dostali jednu kanceláriu, v ktorej námestník Huňa pravidelne celý týždeň nocoval a ja som občas prenočoval na samostatnej posteli. Raňajky sme si pripravovali na dvojplatničke. Na chodbe bola spoločná sprcha, umývaňa a záchody. Na obedy v miestnej reštaurácii sme dostali stravné lístky.

Moja práca vo funkcii vedúceho oddelenia starostlivosti o genofond chránených území spočívala v prvých rokoch v koordinácii starostlivosti o prírodné rezervácie na Slovensku. Pre túto prácu sme postupne vydávali metodické pokyny, ktoré sa realizovali na podriadených Správach CHKO a krajských organizáciách ochrany prírody.

Neskôr sa oddelenie premenovalo na odbor starostlivosti o chránené časti prírody, v rámci ktorého som koordinoval komplexnú činnosť správ CHKO, s výnimkou Správy TANAP, ktorá podliehala Ministerstvu lesného a vodného hospodárstva. Raz sa stalo, že som vypracoval kritické hodnotenie ročnej činnosti Správy CHKO Slovenský kras v Brzotíne, kde riaditeľom bol lesný inžinier Ing. Ján Lamač, rodák z Tisovca, starý komunista, predtým tajomník Okresného výboru komunistickej strany v Rožňave. Keď som na ročnom hodnotení napísal pravdivú, ale kritickú správu o nedostatkoch v činnosti Správy CHKO, na schôdzi Základnej organizácie komunistickej strany v Liptovskom Mikuláši vystúpil proti mne s pripomienkou, že „*mňa ako komunistu nebude kritizovať nestraník z Klenovca*“. Patril medzi starú komunistickú štruktúru. Na porade vedenia nášho Úseku ochrany prírody som musel vysvetliť, prečo som nezamlčal chybu v riadení Správy CHKO Slovenský kras.

V roku 1989 výstupom mojej spolupráce s Domom techniky Československej vedecko-technickej spoločnosti v Žiline (ČSVTS) bolo organizovanie celoštátneho seminára „*Management chránených území a genofondu*“, ktorý sa uskutočnil v dňoch 19. – 20. apríla 1989 v hoteli Boboty vo Vrátnej doline. Na seminári sa zúčastnila vtedajšia špička ochrancov prírody zo Slovenska a Českej republiky, ako Čeřovský, Rivolová, Benko, Čaputa, Voskár a ďalší. Pre riaditeľa ÚŠOP-u Ing. Antona Lucinkiewicza som musel napísať úvod do zborníka. Na seminári predniesol Ing. Jozef Benko, CSc referát „*Program starostlivosti o národný park*“, v ktorom ako prvý u nás rozpracoval zásady diferencovania územia národných parkoch podľa ekologicko-funkčných priestorov a zón ochrany prírody.

Štvrtou oblasťou mojej činnosti na Správe CHKO Malá Fatra v rokoch 1975-1982 bola propagácia ochrany prírody najmä v okrese Žilina. Túto činnosť osobitne podporoval riaditeľ Ing. Ján Pagáč, ktorý ma v roku 1976 získal za člena Socialistickej akadémie ČSSR. Podľa jeho pokynov som vykonával rozličné prednášky na školách, v podnikoch a roľníckych družstvách, zameraných na ochranu prírody a životného prostredia. Za túto prácu som bol niekoľko krát odmenený čestným uznaním. Okrem prednášok som spracoval niekoľko brožovaných populárnych publikácií pre širokú verejnosť.

Prvou brožovanou skladačkou propagujúcou krásy prírody Malej Fatry bola skladačka „*Tiesňavy - Zbojnický chodník*“, vydaná v roku 1979 nákladom 15 tisíc kusov Okresnou správou cestovného ruchu Žilina v spolupráci so SÚPSOP Správou CHKO Malá Fatra a Základnou organizáciou SZOPK pri Správe CHKO Malá Fatra v Gbeľanoch.

Druhou propagačnou publikáciou bola brožovaná práca „*Vrátna*“ s farebnými fotografiami, ktorú v roku 1978 vydal SÚPSOP Správa CHKO Malá Fatra v spolupráci s ONV odborom obchodu a cestovného ruchu v Žiline v slovenskom telovýchovnom vydavateľstve Šport. Brožúra bola vytlačená v Tlačiarňi SNP, n. p. Martin nákladom 15 tisíc kusov.

Ďalšou propagačnou brožúrou s farebnými fotografiami bola práca „*Príroda a ľud Terchovej*“, ktorú v roku 1986 vydala Príroda v Bratislave pre Ústredie štátnej ochrany prírody v Liptovskom Mikuláši.

Významnou propagačnou akciou bolo vybudovanie mototrasy okolo Malej Fatry vedúcej zo Žiliny cez Vrútky, Kľačiansky meander, Párnicu, Zázrivú, Terchovú až do Gbelian. Na vybraných zastávkach mototrasy boli upravené priestory na parkovanie aut a umiestnené drevné pútače s mapami a ukázkami rastlínstva a živočíšstva CHKO Malá Fatra. Na otvorení mototrasy za doprovodu policajných áut sa zúčastnili aj politickí predstavitelia okresných národných výborov Žilina, Martin a Dolný Kubín.

K propagačnej činnosti patrilo aj umiestnenie drevených pútačov CHKO Malá Fatra na vstupných miestach do územia CHKO pri Varíne, Vrútkach, Párnici a Zázrivej. Vyhotovenie pútačov zabezpečil riaditeľ Ing. Ján Pagáč v spolupráci s odbornými pracovníkmi Správy CHKO.

PROGRAM UNESCO ČLOVEK A BIOSFÉRA – MAB

V roku 1946 svetovou organizáciou pre vzdelanie, vedu a kultúru sa stala Organizácia OSN – UNESCO. Československo bolo zakladajúcim členom UNESCO. V roku 1969 na konferencii UNESCO v Paríži, na ktorej sa zúčastnili aj československí biológovia, bol prijatý medzivládny program Človek a biosféra – *Man and the Biosphere* (skratka MAB). V roku 1970 sa v rámci programu MAB riešilo 14 hlavných výskumných tématických projektov. SÚPSOP Bratislava, ktorej organizačnou zložkou bola aj Správa CHKO Malá Fatra, sa zapojil do riešenia projektu číslo 8 *Ochrana prírodných oblastí a v nich obsiahnutého genetického materiálu*. Projekt bol nahlásený ako samostatná úloha do Štátneho plánu základného výskumu. Vedeckým gestorom programu MAB na Slovensku bola Slovenská akadémia vied. V roku 1971 bol ustanovený Československý komitét MAB, ktorého členom bola aj zástupca SÚPSOP Ing. Jozef Benko, CSc. Z jeho iniciatívy UNESCO v roku 1977 priznalo Chránenej krajinskej oblasti Slovenský kras certifikát Biosférickej rezervácie. Zásluhou Ing. Benka som sa prostredníctvom riešenia úloh štátneho plánu základného výskumu zapojil do činnosti programu Človek a biosféra – MAB.

V roku 1979 ma preradili za odborného pracovníka v oddelení starostlivosti o prírodu na Úseku ochrany prírody SÚPSOP-u v Bratislave. Môj bývalý kolega z Typologickej pobočky Lesprojekty Ing. Jozef Benko, CSc, ktorý vtedy bol vedúcim Úseku ochrany prírody SÚPSOPu a odborno-metodicky riadil správy chránených krajinných oblastí, správy národných parkov a odbory ochrany prírody krajských stredísk pamiatkovej starostlivosti a ochrany prírody, potreboval do odboru chránených území SÚPSOPu odborného pracovníka pre usmerňovanie lesného hospodárstva v chránených územiach Slovenska. Išlo hlavne o účasť na rokovaníach základných protokolov k vypracovávaniu nových lesných hospodárskych plánov v chránených krajinných oblastiach, národných parkoch a v územnej pôsobnosti krajských organizácií ochrany prírody. Súčasťou tejto práce bola aj koordinácia odborných pracovníkov pre starostlivosť o prírodné rezervácie na lesnom pôdnom fonde na celom Slovensku. Táto práca si vyžadovala pomerne veľké rozpätie služobných ciest po celom Slovensku.

Pre túto novú funkciu som dostal nový služobný preukaz č. 16, ktorý mi vystavil SÚPSOP 9. apríla 1979. Preukaz podpísal Ing. Jurko, vtedajší námestník riaditeľa SÚPSOP pre úsek ochrany prírody. S ohľadom na môj trvalý pobyt v Žiline, kanceláriu som mal naďalej na Správe CHKO Malá Fatra v Gbeľanoch. Do Bratislavy som dochádzal na porady raz v mesiaci. Z titulu celoštátnej kompetencia v ochrane prírody sa výkon mojej funkcie vzťahoval aj na Správu TANAPu a Správu Pieninského národného parku.

Z titulu celoslovenskej pôsobnosti v otázkach starostlivosti o lesy chránených území som dňa 24. júna 1985 dostal členský preukaz lesnej stráže číslo 04921 s pôsobnosťou v obvode Slovenskej socialistickej republiky, ktorý ma oprávňoval k výkonu ochranej služby, okrem iného zisťovať totožnosť osôb, ktoré porušujú ustanovenia zákona na ochranu lesov, ukladať pokuty v blokovom konaní a nosiť zbraň, k držaniu ktorej je potrebné mať povolenie podľa osobitných predpisov. Na základe toho som mohol svojim autom využívať všetky lesné cesty v chránených územiach Slovenska.

Okrem usmerňovania lesníckej činnosti na území CHKO Malá Fatra, som sa v rokoch 1974-1979 podieľal aj na inventarizačnom výskume prírodných rezervácií v chránených územiach Slovenska. Po preradení na pracovisko SÚPSOP-u v Bratislave, vďaka Ing. Jozefovi Benkovi, CSc som sa po roku 1979 zapojil do riešenia úloh štátneho plánu základného výskumu „Ochrana prírody a jej zložiek“ v CHKO Veľká Fatra a CHKO Slovenský kras, ako aj do medzinárodnej spolupráce v rámci výskumných úloh riešených domácimi i zahraničnými vedeckými inštitúciami.

V rokoch 1981 – 1982 som sa z poverenia Ing. Benka zaoberal výskumom grafiózy duba zimného a stanovením praktických opatrení na zastavenie tejto choroby duba v prírodných rezerváciách Východného Slovenska. V máji až júli 1981 som navštívil rezervácie Kokošovská dubina, Malá Lodina, Humenec, Krčmárka a Bujanov. V nízkotatranskej rezervácii Sekanica a Škribňovo som uskutočnil inventarizačný výskum za účelom stanovenia praktických opatrení ochrany prírody.

RADA VZÁJOMNEJ HOSPODÁRSKEJ POMOCI - RVHP

Ďalšou oblasťou mojej vedeckej práce počas zamestnania na Správe CHKO Malá Fatra, do ktorej ma zapojil Ing. Jozef Benko, CSc bola účasť v riešení výskumných úloh v rámci Rady

vzájomnej hospodárskej pomoci – RVHP, kde úradným jazykom bola ruština, ktorú som výborne ovládal.

Po roku 1949 sa vedecko-výskumná a ochranárska činnosť na Slovensku vyvíjala v rámci *Rady vzájomnej hospodárskej pomoci – RVHP*. Táto organizácia „socialistického tábora“ vznikla v Moskve 5. – 8. januára 1949 za účelom koordinácie hospodárskeho rozvoja členských krajín na princípoch centrálne plánovanej ekonomiky. Vojenskou organizáciou tohto bloku „socialistických krajín“ sa stala *Varšavská zmluva* z roku 1955, ktorá bola odpoveďou na vytvorenie *Severoatlantickej aliancie* pod vedením USA.

V rámci RVHP vznikol Výbor pre vedecko-technickú spoluprácu a Výbor pre otázky ochrany a zlepšenia životného prostredia. Pre oblasť ochranárskeho výskumu bola určená výskumná téma „*Ochrana ekosystémov (biogeocenóz) a krajiny*“, ktorú koordinovala Slovenská akadémia vied. Pre koordináciu tejto výskumnej témy v chránených krajinných oblastiach Slovenská akadémia vied poverila SÚPSOP, kde sa hlavným koordinátorom stal Ing. Jozef Benko, CSc, bývalý kolega z Typologického prieskumu Lesoprojekty.

Správa CHKO, ako súčasť SÚPSOP-u sa zapojila do riešenia výskumnej témy v rámci RVHP.

Zrejme na základe informácií z ústredia UNESCO a Výboru RVHP pre ochranu prírody v lete 1976 navštívili SÚPSOP Bratislava traja vedeckí pracovníci Mládežníckeho výboru Moskovskej štátnej univerzity Lomonosova a zaujímali sa o metódy riešenie niektorých vedecko-výskumných tém ochrany prírody v rámci programu MAB. Po dvojdňovej návšteve SÚPSOPu a Prírodovedeckej fakulty Univerzity Komenského Ing. Jozef Benko, CSc ich odporučil na Správu CHKO Malá Fatra a konkrétne na spoluprácu so mnou, pretože som ovládal ruštinu. Po príchode do Gbelian boli ubytovaní v priestoroch Školy ochrany prírody v kaštieli. Riaditeľ Ing. Pagáč ma poveril ich doprevádzaním v teréne Malej Fatry a výkladom k témam, ktoré ich zaujímali. Vedúcim skupiny troch mládežníkov bol Gruzínek Dmitrij Kavtaradze, asistent na Biologickej fakulte Moskovskej štátnej univerzity. V skupine s Kavtaradzem boli dve mladé asistentky. V priebehu týždňa som ich povodil po náučných chodníkoch vo Vrátnej doline a v okolí Starého hradu, oboznámil som ich s metódou geobiocenologického výskumu v prírodných rezerváciách a konkrétne v rezervácii Rozsutec, z ktorej sme už mali spracované niektoré výsledky komplexného výskumu z rokov 1972-1974.

Mládežníci boli nadšené našou ochranárskou prácou a sľúbili, že ma v nasledujúcom roku 1977 pozvú na odbornú exkurziu do Ruských zapovednikov – rezervácií. Na záver ich pobytu

sme v Gbeľanoch usporiadali odborný seminár, na ktorom sa zúčastnili aj niektorí pracovníci zo SÚPSOPu Bratislava.

Moja návšteva Moskovskej univerzity a dvoch zapovedníkov – rezervácií sa uskutočnila na základe pozývajúceho listu od Dmitrija Kavtaradze, ktorý som dostal 14. júla 1977. V liste mi oznámil, že by ma radi privítali na mesačnom pobyte v Moskve a v prírodných rezerváciách – v Okrskom zapovedniku a Teberdinskom zapovedniku. Náklady spojené s mojim pobytom v Sovietskom zväze mi uhradia, okrem cesty do Moskvy a späť. Samozrejme, pozvanie ma veľmi potešilo.

Po odsúhlasení mojej cesty z vedenia SÚPSOPu som začal vybavovať potrebné dokumenty na vycestovanie. Kavtaradze mi napísal, že pozvanie odoslali na Sovietske veľvyslanectvo v Prahe, odkiaľ dostanem vycestovacie vízum. Po dlhšej korešpondencii a telefonátoch s veľvyslanectvom som napokon dostal vízum a začiatkom septembra 1977 som lietadlom TU 124 odletel z Prahy do Moskvy.

Na letisko Šeremetevo v Moskve som priletel pred polnocou. Uvedomil som si, že v hoteli nemám objednaný nocľah. Po prilete na letisko som sa autobusom odviezol do hotela Interacional v strede Moskvy. Nočná cesta z letiska do hotela bola romantická, široké okružné ulice Moskvy boli osvetlené, pozoroval som ruch na ulici a rozmýšľal som, ako prečkám túto noc. Na recepcii hotela som vysvetli svoju situáciu a požiadal som, či by som mohol uložiť na recepcii do rána môj kufor a ruksak. Musel som sa preukázať pasom a pozvaním na Moskovskú štátnu univerzitu.

Od polnoci do rána som sa prechádzal v okolí hotela, pozoroval som stíchnutý ruch veľkomesta, v bočnej ulici za hotelom som zbadal pobehovať asi za myšami niekoľko čiernych mačiek, ulice polievali vodou z nákladného auta, z hostinca v bočnej ulici okolo druhej po polnoci vyšla skupina podnapitých mládencov s dievčatami, veselo si pospevovali, milicionár šiel v určitej vzdialenosti za nimi a sledoval ich, po chodníkoch osvetlených ulíc sa občas pohybovalo niekoľko ľudí a ja som rozmýšľal, kde asi je dom grófa Leva Nikolajeviča Tolstého, v ktorom v čase svojej mladosti zvykol hýriť s vtedajšou ruskou šľachtou.

Po dlhšej prechádzke ulicami v blízkosti hotela som ráno okolo šiestej hodine zašiel na recepciu hotela a poďakoval som sa staršej pani recepčnej za možnosť uschovania mojej batožiny. Z recepcie som po malej chvíli zatelefonoval Dmitrijovi, ktorému som oznámil, kde sa nachádzam. Povedal mi, aby som čakal pred hotelom, lebo pošle po mňa auto. Asi po dvoch hodinách čakania prišlo osobné auto, ktorým som sa odviezol do internátu pre zahraničných študentov Lomonosovovej univerzity. So záujmom som vnímal, ako šofér uhaňal širokými

ulicami Moskvy na západný okraj Moskvy, kde sa nachádzal obrovský areál Moskovskej štátnej univerzity Lomonosova.

Ubytoval som sa v jednolôžkovej izbe štvorposchodového internátu, uložil som si veci do skrine a konečne som sa mohol osprechovať. V internátnej jedálni som sa naraňajkoval (chlieb s maslom, syr, džem a mlieko). Po raňajkách som si ľahol, lebo Dmitrij mi oznámil, že príde po mňa okolo obeda.

Po príchode mi Dmitrij odovzdal stravné lístky pre internátnu jedáleň a podrobne ma informoval o programe môjho pobytu. Na mesačný pobyt spojený s prednáškami a terénnymi exkurziami pozval aj ďalších odborníkov. Z Československa to bol Ing. Hornišer, riaditeľ CHKO Jeseníky na Morave, z Nemeckej demokratickej republiky Doc. Dr. Johannes – Günther Kohl z Biologickej sekcie Humboldtovej univerzity v Berlíne a doc. Dr. Joachim Katzur zo sekcie produkcie rastlín Výskumného ústavu meliorácií v Berlíne. Z Poľska bol pozvaný Dr. Dobrowoľský z Poľskej akadémie vied v Krakove. Dmitrij mi odovzdal aj šeky, ktoré bolo potrebné zameniť na ruble, ako príspevok na bežné útraty počas môjho pobytu v Rusku.

Po spoločnom obede v internátnej jedálni som s Dmitrijom odišiel na Dekanát Biologickej fakulty, kde som sa zoznámil s ďalšími asistentmi a docentmi fakulty. Vedúci katedry zoológie bezstavovcov docent Nikolaj Marfenin, ktorý bol členom komunistckej strany, mi odovzdal priepustku na vstup do budovy Univerzity s platnosťou do 30. septembra 1977. Po krátkej porade som sa s nim odviezol na Ministerstvo vnútorných vecí v centre Moskvy, kde som na oddelení pre víza Moskovského výkonného výboru pre vnútorné záležitosti dostal povolenie k môjmu pasu číslo 3724173 na vstupe do Okského zapovedníka v Rjazanskej oblasti, Centrálnu-Čiernozemného zapovedníka v Kurskej oblasti a Teberdinského zapovedníka v Karačajevsko-Čerkesskej oblasti. Platnosť povolenia bola od 6. septembra do 26. septembra 1977. Tým sa skončili potrebné formality a mohli sme sa venovať odbornej činnosti.

Kavtaradze a Marfenin mi oznámili, že na druhý deň budeme mať stretnutie so študentmi, ktorí sa zúčastnia terénnych exkurzií v dvoch zapovedníkoch s cieľom získať výskumné podklady pre svoje diplomové práce. V dopoludňajších hodinách je pre nich pripravená séria prednášok z Československa, Nemeckej demokratickej republiky a Poľska. Ja som si pripravil dvojhodinovú prednášku o histórii ochrany prírody v Československu a o metódach geobiocenologického výskumu a prieskumu lesov podľa školy profesora Aloisa Zlatníka. V posluchárni sa sústredilo okolo 60 študentov, ktorí so záujmom počúvali naše prednášky.

Poobede sme mali voľný program, vyplnený prehliadkou celého univerzitného areálu. Vstupnú časť obrovskej Univerzity s veľkým parkoviskom tvorilo niekoľko čelných budov s vysokými vežami, za ktorými bolo niekoľko viacposchodových budov jednotlivých fakúlt

a laboratórií, ktoré vo vnútri boli navzájom pospájané sieťou často neprehľadných chodieb. Výhodou bolo, že v daždivom počasí sa do jednotlivých fakultných budov vchádzalo cez široký hlavný vchod bez toho, aby sa muselo vychádzať na parkovisko. Okolie početných budov bolo obklopené parkovou úpravou s trávnikmi a domácimi i exotickými stromami a krovínami.

Po dvojhodinovej pešej prechádzke po asfaltových chodníkoch a prehliadke vonkajšej časti Univerzity sme sa vrátili na internát, kde sme pri večernom jedle pokračovali v rozhovoroch a plánoch na ďalšie dni. Pri večeri nám pracovník katedry zoológie stavovcov Biologickej fakulty Michal Steinbach ukázal sériu vlastných pekných farebných fotografií živočíchov, najmä vtáctva.

Dopoludnia 6. septembra 1977 sme s Kavtardzem a Poliakom Dobrovodským odišli do hotela Internacional, kde sme si vymenili šeky za ruble. Navštívili sme najväčšie obchodný dom Univermag vedľa Červeného námestia. V severozápadnej časti veľkého námestia sme obdivovali krásnu architektúru známeho chrámu Vasilija Blaženého, postaveného v rokoch 1555-1560 na príkaz cára Ivana Hrozného, ako pripomienku víťazstva nad kazaňským chanátom. Staroruský pravoslávny chrámový súbor pozostáva z ôsmich samostatných kostolov s cibulovitými kupolami (hlavami), ktoré pripomínajú osem dní bojov o Kazaň. Zo stredu ôsmich kostolov vyčnieva centrálny stĺpový chrám, ukončený šiatrom v tvare polného stanu. Navštívili sme tiež niekoľko obchodov v bočných uliciach. Všade bolo plno ľudí.

Okolo obeda sme sa vrátili do internátu a v jedálni sme poobedovali. Po krátkom oddychu na izbách sme si začali baliť kufre. Okolo piatej hodiny sme batožinu odniesli na prízemie internátu a rozlúčili sme sa s recepcími pracovníkmi internátu. Náš odvoz na železničnú stanicu bol naplánovaný na 18 hodinu. Poliak Dobrovodský, ako obyčajne, meškal, museli sme na neho čakať 20 minút. Bol to veľmi nepraktický motaj, ktorý nás v cestovaní zdržiaval. Potom sme sa dvoma taxíkmi odviezli na železničnú stanicu Kazanská. Počas hodinovej jazdy moskovskými ulicami preplnenými osobnými a nákladnými autami som rozmýšľal o spleti ľudských osudov v tomto niekoľko miliónovom ruskom meste. Za každým osvetleným oknom sa skrývajú životné osudy ľudí, ktorí sa denne lopotia v práci, večer zaľahnú a na druhý deň sa zase začína kolotoč ich života.

Vo veľkej staničnej reštaurácii sme si zajedli, ja som objednal boršč, ktorý mi veľmi chutil. Po večeri sme s batožinou prešli niekoľkými dvoranami veľkej budovy železničnej stanice. Pred mužskou časťou tureckých záchodov stáli dlhé rady čakajúcich mužov s vedierkami naplnenými vodou na zmývanie záchodu. Na záchodoch boli len polovičné nízke dvere, spod

ktorých bolo vidno nohy cestujúcich, ktorí čupeli na tureckých záchodoch. Pre mňa to bol veľmi nezvyčajný zážitok.

Vo veľkých dvoranách stanice bolo plno cestujúcich s batožinami, kuframi a ruksakmi. Všade bol zhon a krik, ľudia sa s veľkými batohmi a kuframi ponáhľali na rozličné nástupištia, krížili si cesty, pomerne často pľuli na dlážku a mnoho z nich fajčilo smradľavý tabak. Železničná stanica bola postavená ešte za cárskeho Ruska, čakárne boli rozľahlé a vysoké, všade boli rozložené lavice, na ktorých mnoho cestujúcich spalo, alebo oddychovalo. Približne za pol hodinu sme došli na veľké nástupište, odkiaľ sme mali vlakom odcestovať do mesta Rjazan, vzdialené z Moskvy okolo 200 km.

Na dlhom nezastrešenom nástupišti bolo pristavených niekoľko vlakov. S Nemcami Hansom a Joachimom sme podľa pokynu Dmitrija Kavtaradze nastúpili do jedného z vlaku, o ktorom sme mysleli, že pôjde do Rjazane. Dobrovodský, ako obyčajne, meškal, zamotal sa kdesi medzi obchodné stánky. Kavtaradze ho šiel hľadať a len čo odišiel, náš vlak sa pohol a my sme zistili, že náš vlak nejde do Rjazane. Z idúceho vlaku sme však nemohli vystúpiť, preto sme sa spýtali jednej ženy v stredných rokoch, ako sa dostaneme do Rjazane. Povedali sme jej, že sme zo zahraničia. Bola veľmi milá a ochotne nám poradila, akoby hostia boli u nej na prvom mieste. Povedala nám, aby sme na najbližšej zastávke vystúpili a počkali na električku, ktorou sa vrátíme na zastávku Ľugatin, odkiaľ pôjde vlak do Rjazane. Keď vlak zastal, vystúpili sme a po pol hodine čakania sme nastúpili do električky smerujúcej do Ľugatina. V preplnenej električke cestovali domov zo zamestnania prevažne ženy. Pozoroval som, ako si ľudia po nastúpení do električky podávajú peniaze na zakúpenie cestovných lístkov zo zadnej časti dopredu a potom zase lístky putovali rukami spredu do zadnej časti. Pri tom nikto nehundral a na nič sa nepýtal. Veľmi sa mi to páčilo.

Ľudia postupne na zastávkach vystupovali a električka sa začala vyprázdňovať. Na konečnej stanici Ľugatin sme vystúpili na dlhé nástupište. Bolo sychravé počasie, fúkal silnejší studený vietor. S Kavtaradzem sme nemali telefonické spojenie (vtedy sa ešte nepoužívali mobily), preto sme sa rozhodli, že aj bez neho pocestujeme do Rjazane. Postojačky sme zjedli chlieb so salámou, z fľaše sme sa napili minerálnej vody a potom sme zjedli čokoládu, ktorú nám dali Nemci. Na peróne sa motalo mnoho ľudí, vyzerali unavení, pľuli po zemi, v ústach lúskali slnečnicu a jej šupky vyplŕuvali na zem, viacerí boli podnapití až opití. Jeden napitý človek v stredných rokoch sa pred nami predvádzal, ako pije z fľaštičky parfum. Vypil celú fľaštičku a nič sa mu nestalo.

Asi po dvoch hodinách prišiel z Moskvy vlak, ktorý smeroval do Rjazane. Vo vlaku bolo teplejšie, ľudia driemali, medzi sebou sa málo, alebo vôbec nerozprávali. Na železničnej stanici

v Rjazani nás čakal študent Nikolaj, ktorý nám povedal, že Kavtaradze sa vrátil do Moskvy a za nami príde na druhý deň. Odviezli sme sa taxíkmi do hotela Rjazaň, v ktorom sme sa ubytovali v jednoposteľových izbách za poplatok 20 rubľov. Približne o tretej hodine po polnoci sme zaspali.

Rjazaň (rus. Рязань; do roku 1778 - Perejaslavľ-Rjazanskij) je hlavné mesto Rjazanskej oblasti v Rusku v Centrálnom federálnom okruhu. Počet obyvateľov je okolo 521 tisíc. Mesto sa nachádza na pravom brehu rieky Oka na mieste, kde do nej vteká riečka Trubež. Je vzdialené asi 165 km od Moskvy. Leží vo Východoeurópskej platforme, v oblasti Oksko-donskej nížiny, v regióne Meščera. Má mierne kontinentálne podnebie. Stará Rjazaň, ktorá sa nachádza asi 50 km na juhovýchod od dnešnej Rjazane, bola centrom Rjazaňského kniežatstva a patrila medzi najväčšie staroruské mestá. Prvé písomné zmienky o dnešnej Rjazani pochádzajú z roku 1300, ale mesto bolo založené už okolo roku 1095. Do roku 1778 mesto sa nazývalo Perejaslavľ-Rjazanskij.

V roku 1913 bola v meste postavená elektrárň. Počas občianskej vojny koncom októbra 1917 mesto ovládli vojská Červenej armády. Počas 2. svetovej vojny Nemci sa do mesta nedostali, ale mesto a okolie bolo vystavené leteckým náletom. V priebehu jesene 1941 uskutočnilo nemecké letectvo 18 náletov na mesto. Dôležitý vojenský priemysel bol z mesta presunutý na Sibír za pohorie Ural. Mesto bolo dôležitým tylovým centrom sovietskych vojsk. Po vojne sa v meste rozvíjal ťažký, chemický aj elektrotechnický priemysel.

Mesto je významnou železničnou križovatkou, riečnym prístavom i križovatkou dôležitých cestných komunikácií. Mestskú hromadnú dopravu zaisťujú električky, autobusy, trolejbusy, maršrutky aj vlaková linka. Blízko mesta sa nachádzajú letiská Diagilevo a Turlatovo.

Po výdatných raňajkách v hoteli Rjazaň nás 7. septembra 1977 o 9,30 hod mikrobusom odviezli do Oblastnej poľnohospodárskej správy, kde nás oboznámili s problematikou chránených území v okrese Rjazaň. Potom sme uskutočnili okružnú prehliadku mesta, na niekoľkých zastávkach sme si prezreli starú pevnosť - kremel' so starobylými pravoslávnyimi kostolmi zo 16.-17. storočia, postavené na vyvýšenom brehu rieky Oka. Počas jednej zastávky v meste sme na kraji ulice ochutnali kvas, ktorý čapovali z veľkých nádob. Po prehliadke mesta sme sa odobrali k rieke Oka, kde nás na vysokom brehu čakali taxíky, ktoré odviezli našu batožinu do prístavu. Z vyvýšeného nábrežia sme do prístavu zišli peši po schodoch. V prístave nám Kavtaradze kúpil lístky na lodnú raketu. O 12,30 hod sme nasadli do priestornej lode, ktorá

sa hnala po rieke Oka rýchlosťou 75 km/hod. Tok rieky bol kľukatý, breh rieky bol miestami vysoký, takže sme nevideli okolitú krajinu. V stenách brehu hniezdili brehule. Keď sa brehy rieky znížili, ukázala sa nám v jesennom slnku žltá krajina s brezami, dubmi a borovicami. Na brehu sa občas ukázala ohrada s čierno-bielymi strakatými kravami.

Počas plavby sme si trošku zajedli. Organizovanie zájazdu bolo trochu komplikované, pretože Dobrovodský stratil kabelku s prednáškami a iným drobným materiálom. Po príjemnej plavbe sme po dvoch hodinách dorazili do cieľa. Z prízemnej drevenej budovy malého prístavu osady Brykin Bor vyšiel vedúci Okskej rezervácie – zapovedníka, privítal nás a pozval nás do dvoch gazikov. Asi po 15 kilometrovej jazde poľnou hrboľatou cestou sme prišli k brehu rieky Pra. Osadu tvorili drevené domky roztrúsené v borovicovom, dubovom a brezovom lesíku. Pár domkov bolo murovaných.

Ubytovali nás vo veľkej turistickej útulni Brykin bor. Dozvedeli sme sa, že názov osady je odvodený od mena atamana Bryku, ktorý bol spolubojovníkom známeho kozáckeho hejtmana Stenka Razina (1630 – 1671), vodcu povstalcov proti bojarom a cárovi Alexejovi I. Michajlovičovi.

Hygienické zariadenia v turistickej ubytovni boli pre mňa nevyhovujúce. Na veľkú potrebu som chodieval zavčasu ráno do neďalekého lesíka. Spali sme v poschodových drevených posteliach. Prikrývali sem sa dekami. Ja som spal na vrchnej posteli. Po ubytovaní sme odišli do veľkej jedálne, kde sme dostali večeru – ryžu v mlieku, fašírky so zemiakmi a čaj. Vedúca kuchyne bola príjemná pani Larisa.

Okskú prírodnú rezerváciu – zapovedník založili v roku 1935 na ploche 22 579 ha, ochranné pásmo má výmeru 16 000 ha. Prevalu majú lesné ekosystémy, pomerne veľké plochy zaberajú otvorené blatá a rašelinné spoločenstvá. V rezervácii je vyše 10 jazier a niekoľko meandrujúcich riečok. Riaditeľstvo rezervácie podlieha Hlavnej správe ochrany prírody, chránených území, lesného a poľovného hospodárstva Ministerstva poľnohospodárstva Sovietskeho zväzu v Moskve. V sedemdesiatych rokoch zapovedník získal z UNESCO certifikát Biosférickej rezervácie. Plocha rezervácie je rozdelená na jadrovú časť s prísnu ochranou prírody a ochranné pásmo, v ktorom sa po značených turistických chodníkoch so zastávkami uskutočňuje turistický ruch. Zapovedníky, čiže rezervácie v Sovietskom zväze predstavujú chránené územia s prioritou vedeckého výskumu.

V Okskej rezervácii pracuje 18 vedeckých pracovníkov. Múzeum rezervácie každoročne vedie Letopis prírody, v ktorom sa zaznamenávajú okrem klimatických pozorovaní aj fenologické údaje, ktoré sa v 5 a 10 ročných periódach zovšeobecňujú pre potreby činnosti

jednotlivých vedeckých odborov. Vedecké témy tvoria súčasť plánu vedeckej práce nadriadených orgánov. Hlavná pozornosť v Okskom zapovedniku sa venuje výskumu živočíšstva, hlavne zubra, bobra, losa, vlka a medveďa. V centrálnej ornitologickej stanici osobitnú pozornosť venujú krúžkovaniu vtáctva. Starostlivosť o lesy zabezpečuje hlavný lesník a dvaja lesníci, ktorí sú terénymi pracovníkmi. Z výsledkov vedeckých výskumov sa každý rok vydáva knižná monografia.

Ráno 8. septembra 1977 som s Hanesom vyšiel o pol 6 hodine počúvať ranný spev vtáctva. V zmiešanom brezovo-dubovo-borovicovom lese sa rozliehali hlasy rozličných vtákov, z ktorých sa vynímali škrekotavé hlasy sťahovavých žeriavov.

Na raňajky sme mali zemiaky s fašírkou, ryby v oleji s hráškom a maslový chlieb s čiernou kávou.

Dopoludnia sme sa sústredili vo veľkej hale turistickej ubytovne, v ktorej sa uskutočňovali prednášky, väčšie schôdze a kultúrne podujatia. Po úvodných príhovoroch nás vedúci pracovníci rezervácie informovali o organizácii vedecko-výskumnej práci.

Odopoludnia sme sa s riaditeľom a piatimi odbornými pracovníkmi - ornitológmi vybrali na gázikoch k jednému z mnohých jazier, na ktorom sa krúžkujú kačice. Privítal nás typický ruský lesník Danilo Kuzmič v gumených čižmách, platených nohaviciach s dlhým kabátom. Bol strednej postavy, mal usmievavú a prívetivú tvár so šedivými vlasmi a malou briadkou. Nasadli sme do menšieho člna, ktorým nás zaviezli do stredu jazera, kde bolo umiestnených 12 kliebok s drôteným pletivom, v ktorých sa uskutočňuje odlov kačíc pre krúžkovanie. V kliebke oplotenej drôteným pletivom a prikrytej ľanovou sieťkou sa nachádzajú 2 – 3 kuželovité vchody pre kačice, ktoré cez ne vlezú do kliebky za prosom. Kačice sa potom pochyťajú, okružkujú, zabalia sa do plátna a odnesú sa do terénnej stanice, kde sa odvážia a potom sa vypustia na vodu. Odlov robia len v noci.

Večerali sme v typickom ruskom drevenom zrubovom dome lesníka Danila Kuzmiča. Rámy okien a dverí boli natreté modrou farbou. Okolo dvora bol dreveným plot. V prikrytej otvorenej predsieni na veľkom drevenom stole boli položené plechové misky a drevené lyžice s ornamentmi na rúčke. Na úvod riaditeľ zapovedníka a lesník Danilo nás ešte raz privítali, potom sme si pripili vodkou s artemisiou. Na večeru podával lesník Danilo kačiaciu polievku s rezancami a zemiakmi, uhorkovo-paradajkový šalát, pečenú kačicu, pečené ryby, čaj, med, maslo, cukríky. V spoločnosti lesníka Danila Kuzmiča sme sa cítili veľmi dobre, hoci vonku bolo zamračené a občas pršalo. Na ubytovňu sme sa vrátili v dobrej nálade večer o 23 hodine.

Dňa 9. 9. 1977 dopoludnia sme navštívili pravý breh rieky Pra. Na toku rieky Pra v dĺžke 55 km je 6 zastávok, na ktorých člnkujúci turisti môžu vystúpiť na breh a stanovať. Študenti skúmali vplyv stanovania turistov na poškodenie okolitého rastlinstva a osobitne stromov, zisťovali počet chorých pňov poškodených hubami a chrobákmi. Porovnávacie plôšky mali v lese, na kraji lesa a v strede plochy na stanovanie. Na vybratých plochách sme s pomocou študentov odobrali pôdne vzorky, v ktorých študenti spočítavali zistené živočíchy.

Odpoludnia sme sa asi dve hodiny kúpali v rieke Pra a potom sme navštívili múzeum rezervácie, v ktorom sme prezreli veľké panely venované osídľovaniu a tiež početné panely so živočíchmi a rastlinstvom. Počas prechádzky po malej osade som rozmýšľal, ako tu izolovane a ďaleko od mesta Rjazan žije skupina vedeckých pracovníkov s rodinami, kde trávajú voľné dni, čím sa zaoberajú vo voľnom čase. V strede osady sme navštívili jediný obchod s miešaným tovarom. Cez osadu viedla štrkovitá a miestami zablatená cesta.

Dňa 10. 9. 1977 sme si prezreli veľkú oboru zubrov, diviakov a jeleňov sika. Vedúcou obory bola vedecká pracovníčka príjemného vzhľadu, ktorá nám vravela, že spočiatku si nevedela zvyknúť na život v osade, ale postupne si veľmi obľúbila výskum zubrov a iných živočíchov. Žije tu už 10 rokov, má dve dcéry, ktoré navštevujú miestnu jednotriedku, jej manžel je tiež vedecký pracovník. Spomínala, že keď dcéry budú staršie, pravdepodobne sa presťahujú do Rjazane, kde pre ne budú lepšie možnosti na štúdium.

Po obede sme sa šli kúpať do rieky Pra. Voda bola svieža, nahnedastá, lebo rieka pramení a preteká cez rašelinové lokality. Potom sme sa prechádzali po ľavom brehu rieky. Bol krásny teplý deň, mäkké žlté farby „zlatej jesene“ príjemne pôsobili na našu náladu.

Dňa 11. 9. 1977 sme dopoludnia autami navštívili v doprovode riaditeľa zapovedníka severozápadnú časť chráneného územia, vzdialenú od osady asi 30 kilometrov. Na vzdialenom lesnom úseku žil lesník v stredných rokoch, ktorý kríval na jednu nohu a preto sa po revíri pohyboval na voze ťahanom koňom. S manželkou a tromi deťmi žil v drevenom domčeku, za ktorým bola veľká stodola a chliev. Vo veľkej záhrade pestoval zeleninu, zemiaky a choval kravu, sliapky, kačice, prasa a ovce. Lesník nás oboznámil so svojou ochranárskou prácou venovanou hlucháňovi. Hlucháň dosahuje plnú váhu v treťom roku života. Chytanie hlucháňov uskutočňuje na 19 miestach, kde sú rozložené drevené lapače – krabice s príklopami. Okrúžkovaných bolo okolo tisíc jedincov hlucháňa. V okolitých starých lesoch prevažovala borovica lesná 90%, primiešaná bola breza 10%. Hlucháň obľubuje staré a človekom nezmenené lesy.

V severozápadnej časti rezervácie sme navštívili rašelinné spoločenstvá s borovicou lesnou a rojovníkom močiarnym. Poľné cesty cez rezerváciu, ktoré v rovinatej teréne spájali jednotlivé lesnícke úseky, boli po daždi zablatené a gáziky sa po nich len ťažko pohybovali. Miestami sa vyskytovali suchšie pieskové vyvýšeniny s riedkym porastom brezy.

Poobede sme sa vrátili do osady, kde sme mali seminárne stretnutie so študentmi. Informovali nás o čiastkových výsledkoch svojich výskumných úloh v okolí rieky Pra.

Večer bola na Lipovej hore neďaleko osady rozlúčka s vedením zapovedníka. Pila sa ruská vodka a víno nemes Kadarka. Jedlo pozostávalo z pečenej kačice so zeleninou a zemiakmi, pečeného karasa a šťuky. Nálada bola typicky ruská, hodne sa spievali ruské piesne. Do ubytovne sme sa vrátili o jednej hodine po polnoci. Celý deň bol veľmi príjemný.

Ráno 12. septembra 1977 nás odviezli gázikmi do prístavu, odkiaľ sme lodnou raketou odplávali do Rjazane a odtiaľ sme vlakom odcestovali do Moskvy. Večerali sme v staničnej reštaurácii.

Večer o 20,55 hod sme nastúpili do spacích vozňov rýchlika, ktorým sme celú noc cestovali cez Rostov na Done do mesta Mineralné Vody neďaleko Kaukazu. Po ceste nocou som pozoroval ubiehajúcu rovinatej krajinu, prešli sme neďaleko Jasnej Poľany, kde je pochovaný Lev Nikolajevič Tolstoj. Lutoval som, že som nemal možnosť navštíviť sídlo Tolstého, kde písal svoje slávne romány. Cesta vlakom trvala aj nasledujúci deň 13. 9. 1977. Vo vlaku sme dostali raňajky, obed a večeru.

Dňa 14. 9. 1977 som z vlaku pozoroval, ako vychádza slnko. Veľká červená guľa sa dvíhala zo širokej ruskej roviny. Ráno o 5,00 hod sme dorazili do stanice Mineralné Vody. Vysoká budova stanice bola postavená vo veľkolepom arabskom architektonickom štýle z konca 19. storočia. Pred budovou s niekoľkými vchodmi bolo kruhové stĺporadie. Vystúpili sme z vlaku a na veľkom peróne sme si rozložili batožinu. Kavtaradze nás upozornil, aby sme si dávali pozor na batožinu, lebo batožinu cudzincov tu zvyknú kradnúť. Keď sme sa šli umyť k miestnemu staničnému vodovodu v neďalekom parčíku, jeden z nás musel strážiť batožinu. Vo veľkej vstupnej hale stanice ležalo na laviciach mnoho cestujúcich s mongolsko-tatárskymi črtami tváre a typickým muslimským oblečením.

Okolo obeda sme nasadli do autobusu, ktorým sme sa viezli 5 hodín smerom do obce Teberda v kavkazskom pohorí. Do Teberdy sme prišli večer o 21 hod, všade vládla tma, pouličné svetlo neexistovalo, bolo po daždi, nikto nás nečakal, v hustej hmle sme sa ťažko orientovali. Kavtaradze odišiel na riaditeľstvo Teberdinskej rezervácie – zapovedníka

a priviedol riaditeľa, ktorý nás na gázikoch odviezol do miestnej turistickej základne – turbazy na okraji mestečka. V ubytovni bola špina, záchody boli v strašnom stave, ale unavení sme konečne zaspali. Nedalo sa nič robiť, museli sme vydržať.

Teberda (po rusky: *Теберда*) je mesto na juhu Ruskej federácie, ktoré sa rozprestiera na severných svahoch Veľkého Kaukazu v Karačajevsko-čerkeskej republike, 105 km od Čerkesska. Administratívne podlieha Karačajevsku, má 8739 obyvateľov (2015). Leží v širokej doline rovnomennej rieky. Nadmorská výška mesta sa pohybuje od 1 280 do 1 420 metrov. Je turistickým a liečebným centrom, nachádzajú sa tu pramene minerálnych vôd. Mesto Teberda bolo založené v roku 1868 počas cárskoho Ruska. V roku 1925 tu bolo vybudované prvé sanatórium na liečbu tuberkulózy a neskôr boli vybudované ďalšie sanatóriá a domy oddychu. Od roku 1971 má štatút mesta.

Názov republiky pochádza od hlavných etnických skupín, turkických Karačajcov (Karačajly, doslova znamená Ľudia od Čierneho potoka) príbuzných Balkarom zo susednej Kabardino-balkarskej republiky, ktorí žili v tejto oblasti od 13. storočia. V 19. storočí do tejto oblasti prišli zakaukazskí adygovia. Táto oblasť bola súčasťou Ruského impéria už od 17. storočia .

Po víťazstve sovietskej moci bola roku 1922 zriadená Karačajsko-Čerkesská autonómna oblasť, ktorá bola roku 1926 rozdelená na Karačajsku autonómnu oblasť a Čerkesský národnostný okruh (od r. 1928 Čerkesská autonómna oblasť). V rokoch 1942 - 43 bolo územie načas okupované nacistickým Nemeckom. Po jeho oslobodení boli Karačajci obvinení z kolaborácie s Nemcami, násilne presídlení do Strednej Ázie a ich autonómna oblasť bola zrušená. K revízii tohto aktu došlo roku 1957 a karačajevskému obyvateľstvu bol povolený návrat. Súčasne bola znovu vytvorená Karačajevsko-Čerkesská autonómna oblasť. Po roku 1991 bol štatút zmenený na autonómnu republiku v rámci Ruskej federácie. Podľa sčítania obyvateľov z roku 2002 žijú v Karačajsko-Čerkesskej republike nasledujúce národnosti: Karačajci s 38,5% populácie republiky, nasledujú Rusi (33,6%) a Adygovia (11,3%). Najmenšou národnostnou menšinou sú Abazinci (7,4%). Úradnými jazykmi sú: ruština , karačajsko-kabardijnština , abazština a nogajština .

Teberdinská prírodná rezervácia (Тебердинский биосферный заповедник) bola založená roku 1936. Rozkladá sa na severných svahoch Veľkého Kaukazu v južnej časti Karačajevsko-Čerkesska. Pozostáva z dvoch oddelených územných častí, vzdialených od seba 30 km: Teberdinská oblasť (cca 65 000 ha) leží na hornom toku rieky Teberda a Archyzská oblasť (cca

20 000 ha) leží v úžľabine rieky Kizgyč. Okolo celej rezervácie je štátom stanovená ochranná zóna vyše 36 000 ha. Nadmorské výšky územia sú od 1 260 do 4 047 m. Lesné porasty tvoria 36 % plochy rezervácie do nadmorskej výšky 2200 m. Zloženie drevín lesných porastov: v nižších polohách do 1350 m n. m. dominuje dub a buk, nad 1500 m na južných svahoch dominuje borovica lesná, na severných smrek a jedľa. V subalpínskom pásme nad 2200 m n. m. miesto kosodreviny rastú rododendrony. Približne 10 % územia tvoria ľadovce, ktorých tu je vyše 100. Najmä vďaka ľadovcom a večnému snehu preteká celým územím 30 riek, všetky vtekajú do Teberdy. Horské potoky tvoria na mnohých miestach väčšie či menšie vodopády. Ľadovcového pôvodu sú aj jazerá, ležiace vo výškach od 2 000 do 3 000 m n. m. Spolu ich je vyše 150, najväčšie z nich je jazero Goluboje Ullu-Murudžinskoje s rozlohou 18 ha a hĺbkou 52 m. Blízkosť Čierneho mora zabezpečuje v rezervácii vlhké a teplé podnebie.

Najväčšie rozpory v rezervácii sú s turizmom, ktorý sa v tejto oblasti začal rozvíjať ešte pred zriadením rezervácie. Na území zapovedníka je 43 všezväzových turistických trás.

V roku 1994 Rada Európy udelila rezervácii Európsky diplom prvého stupňa za dobrý stav ekológie a rozvoj vedy. O tri roky neskôr dostalo územie štatút biosférickej rezervácie UNESCO. Unikátnosť flóry determinuje poloha na hranici dvoch odlišných botanicko-geografických území, medzi Západným a Centrálnym Kaukazom. Veľkú časť z 1200 druhov rastlín tvoria vysokohorské druhy. Zachovali sa tu aj rozsiahle plochy alpínskych a subalpínskych lúk, na ktorých sa už 60 rokov nepasie dobytok. Prevažujú ihličnaté porasty (borovica, jedľa kaukazská a menej smrek východný).

Nakoľko Teberdská prírodná rezervácia je jediná v Ruskej federácii, kde je povolená introdukcia druhov (vnášanie nepôvodných rastlinných alebo živočíšnych druhov), zloženie fauny je veľmi pestré. Okrem pôvodných živočíchov (tur kubánsky, tetov kaukazský, endemický motýľ – Apollon nordmana) tu žijú zvieratá typické pre listnaté lesy západnej Európy, lesy Euroázie, Stredomoria a vysočiny strednej Ázie. V Archyzskej oblasti rezervácie boli z Okskej rezervácie v roku 1928 vypustené ohrozené zubry, ktoré si úspešne zvykli na horské prostredie. Rezervácia patrí k významným ornitologickým územiám svetového významu, zaznamenaných je 202 druhov vtákov a nad údolím Teberdy prechádza migračná trasa sťahovavých vtákov.

Veľký záujem o takúto bohatú a rozmanitú prírodu je aj zo strany turistov. Každoročne je zaznamenaných cca 700 tis. návštevníkov. V meste Teberda sa nachádza veľké múzeum prírody a začínajú sa tu mnohé turistické trasy. O niečo ďalej proti prúdu rieky Teberda sa nachádza turistické stredisko Dombaj s možnosťami lyžovania, horolezectva a horskej turistiky.

Návšteva Dombaja sukromnými osobnými autami je možná len na základe osobitnej vstupenky, ktorú vydáva riaditeľstvo rezervácie.

Raritou Teberdinskej rezervácie je pestovanie ženšena v lesnej škôlke. Ženšen, Všehoj ázijský, má vedecky názov *Panax ginseng*. Rastlina bezpochyby patrí medzi najviac známe liečivé byliny na svete. Známa je najmä svojim koreňom. Najznámejšie odrody sú Ženšen kórejský, Ženšen čínsky a Ženšen pravý. Vo východnej tradičnej medicíne je rastlina známa už niekoľko storočí. Ženšen sa považuje za univerzálny podporný prostriedok pre duševné aj fyzické zdravie a najmä pre vitalitu človeka. Zároveň je však súčasťou viacerých značiek podporných tabliet určených na potenciu mužov a plodnosti.

Dňa 21. 9. 1977 sme navštívili plantáž ženšena v lesnej škôlke neďaleko budovy riaditeľstva rezervácie. Škôlka sa nachádza v starom lesnom poraste buka východného *Fagus orientalis* na ploche 80x50 metrov, v nadmorskej výške 1360 metrov. . Starý bukový porast vytvára svojimi širokými korunami pre ženšenu potrebnú vyrovnanú mikroklimu, bez veľkých výkyvov teploty. Plantáž stráží pes so strážcom. Odborník na túto rastlinu vedecký pracovník rezervácie Dr. Aleksej Alexandrovič Malyšev, doktor vied, príjemný a inteligentný pán v stredných rokoch, pracoval mnoho rokov v sibírskej rezervácii, kde rástol aj ženšen. Na základe poverenia nadriadených orgánov Malyšev v roku 1952 vybral v Teberde lokalitu na založenie plantáže ženšena. Bol poverený pestovaním tejto rastliny v Teberde. V kultúre sa táto rastlina pestuje ťažko. Pri svojom výklade nám Dr. Malyšev pripomenul, že „*ľahšie je vycvičiť tigra, ako vypestovať ženšenu*“. Jednoročná rastlinka má tri protistočné listy. Koreň v prvom roku rastie do hĺbky, potom sa rozširujú bočné koreňky. Rastlina pochádza z Japonska, Číny a Kóreye. V Teberde na hnedej pôde s podloží z žuly sa jej dobre darí. Z rastliny, ktorá plodí v 4 roku, je najcennejší koreň v 6-7 roku. Ženšen rastie v prírode až sto rokov, v škôlke ho nechávajú kvôli semenám maximálne do 20 rokov. Plod je červená jahoda, ktorý sa čistí a ukladá sa do piesku, v ktorom sa 4-8 mesiacov stratifikuje. V druhom roku po stratifikácii sa sadeničky vysádzajú do škôlky. V škôlke pracujú okrem vedúceho aj traja robotníci. Pri odchode zo škôlky sa robotníci musia podrobiť osobnej prehliadke, či nevynášajú koreň ženšena. Ja som si odniesol a zalisoval dva listy tejto rastlinky.

Pri obedňajšom posedení v budove riaditeľstva rezervácie mi Dr. Malyšev odovzdal v ruštine strojkom naklepaný rukopis jeho knihy o sibírskom zapovedníku, v ktorom pytliaci zastrelili vedúceho zoológa Kaplana, kvôli prísne chránenému vzácnemu tigrovi amurskému. Poprosil ma, či by som mohol knihu preložiť do slovenčiny. Sľúbil som, že sa o to pokúsim, ale dodnes som knihu nepreložil pre svoje mimoriadne pracovné vytázenie.

Dňa 15. 9. 1977 sme sa v Teberde vo veľkej jedálni turbázy naraňajkovali. Na širokej ulici pred turbázou domáce ženy predávali ručne pletené prevažne čierno-biele vlnené svetre. Po príchode do budovy riaditeľstva Teberdinského zapovedníka nám riaditeľ ukázal múzeum, ktoré veľmi výstižne predstavovalo prírodu rezervácie. Navštívili sme voliéru vtáctva a oboru zubra, jeleňa, srnca, diviaka a nosorožca. V knižnici riaditeľstva sme dostali knižné monografie vedeckých pracovníkov rezervácie. V miestnej reštaurácii sme dostali dobrý obed.

Vo večerných hodinách nás gázikom odviezli do doliny Gonačchir, kde bolo stredisko lesníckeho úseku. Kochali sme sa v čarokrásnej prírode kavkazskej doliny, nad ktorou sa týčili kavkazské štíty vysoké cez 3 tisíc metrov nad morom. Asi po dvoch hodinách jazdy nám otvorili na kamenitej ceste rampu a vpustili nás do vlastnej rezervácie. Strážcovi sme sa museli preukázať povolením na vstup do rezervácie. Ubytovali sme sa v murovanom dome na brehu bystrej riečky, v susedstve s domom lesného strážcu. Nad potokom boli postavené drevené latriny. V dome sa svietilo elektrinou vyrábanou benzínovým pohonom v čase od 7,00 do 20,00 hod a to spoločne pre naše ubytovanie a pre dom lesného strážcu s hospodárskym príslušenstvom.

Celý deň 16. 9. 1977 sme si našu ubytovňu zariaďovali. Súčasťou našej budovy bola kuchynka, jedáleň a tri miestnosti so železnými posteľami na nocovanie. V drevárni sme nakálali drevo na kúrenie v šporáku a spoločne sme si uvarili obed a večeru. Pred zotmením sme sa prešli po ceste s výhľadmi na kavkazské štíty.

V sobotu 17. 9. 1977 po rannej rozcvičke a umývaní v studenej vode bystrého potoka sme si pripravili výdatné raňajky, po ktorých celá naša skupina vystúpila po strmom svahu nad hornú hranicu lesa. Mal som dobrú telesnú kondíciu, preto som bol na čele skupiny. Asi po dvoch hodinách usilovného výstupu sme prišli k horskému jazierku, pri ktorom sme si oddýchli a potom sme pokračovali ďalej vo výstupe cez riedke porasty rododendronov, ktoré sa striedali s trávnatými plochami. Po hodine stúpania sme vyšli na hrebeň Mussa Ačitara, za ktorým sa rozprestieralo druhé ľadovcové jazero. Naša skupina sa rozhodla, že pri tomto jazere ostane dlhšie. Každý si vybral z ruksakov obložené chlebíky a fľaše s vodou. Chytrý som sa najedol a vybral som sa sám asi do nadmorskej výšky 3 tisíc metrov, kde sa rozprestierali skalné morény s riedkymi trsmi rododendronov. Kosodrevina tu nerástla. Mal som prekrásne výhľady na okolitú kaukazskú krajinu. Odpoľudnia som sa vrátil ku skupine a spolu sme začali zostupovať strmým svahom k našej ubytovni. Po chutnej večeri sme zdravo unavení zaľahli na spánok.

V nedeľu 18. 9. 1977 sme navštívili v závere dlhej teberdinskej doliny najväčšie turistické stredisko Dombaj. Prezreli sme si novo vybudované osemposchodové turistické hotely.

Učarovala nám prekrásna krajinná scenéria. Nad Dombajom sa vypínala Balalakija – hora, ktorá má uprostred biely pás kremencov. Vedľa hotelov boli tri sedačkové lanovky. Jednu z nich sme sa vyviezli do nadmorskej výšky 2250 m, odkiaľ sme peši prešli asi do nadmorskej výšky 2500 metrov. Na lúkach kvitli horce, kríky skalníkov, ruží a rododendronov. Na okrajoch pralesovitého porastu jedle a buka rástla telekia, kamzičník, mliečivec alpínsky a papradiny. Jedľa kaukazská dosahovala výšku 35-40 metrov. Nad dolinou Dombaja sa vypínala silueta zaujímavej hory Dombaj – Ülgen, čo znamená Zabíty zubor.

Odpoludnia sme sa sedačkovou lanovkou zviezli do doliny, pri ceste sme si zajedli dobrý šašlyk, ochutnali sme víno a prezreli sme si ručne upletené pestré svetre, ktoré domáce ženy predávali pod šiatrami vedľa cesty. Na pamiatku som si kúpil pekný čierno-biely vlnený pulóver. Autobusom sme sa dopravili na križovatku k našej doline, odkiaľ sme po kamenitej ceste peškovali viac ako dve hodiny až k našej „horárni“. Počas cesty pred nami poletovali krkavce a sokoly. Večer som mal prednášku o ochrane prírody v Československu, na ktorej sa zúčastnili aj miestni strážcovia v uniformách „horárov“. Na správe Teberdinskej rezervácie pracuje 35 lesníkov strážcov, ktorí patria do odboru riadenia strážnej služby.

V pondelok 19. 9. 1977 sme mali hospodársky deň. Počasie bolo slnečné. Vo veľkej kúpeľni vedľa našej ubytovni, podobnej saune, sme sa vykúpali v teplej vode. Odpoludnia som si na izbe písal denník a pripravoval som ďalší referát.

Aj nasledujúci deň – utorok 20. 9. 1977 bol slnečný, ale ráno boli lúky okolo domu biele od mrazu. Keď sa spoza hory Kluchora vykotúlalo slnko, celú Gonačchirskú dolinu zaplavilo príjemné teplo. Autobusom Inturistu sme sa odviezli do Severnej útulne, odkiaľ sme po kamennom chodníku vystúpili k jazeru Kluchorského sedla v nadmorskej výške 2680 metrov. Za sedlom sa nachádzala Abcházska autonómna oblasť Gruzínskej republiky. Celý deň sme sa venovali so študentmi geobotanickému výskumu. Večer o 17,00 hod sme sa vrátili do našej útulne.

V stredu 21. 9. 1977 dopoludnia sme na riaditeľstve rezervácie v Teberde mali prednáškový deň. Odpoludnia sme sa gázikmi odviezli do neďalekej lokality lesnej škôlky, kde sme si so záujmom prezreli veľkú plantáž žeňšeňa. Vedúc plantáže nás podrobne oboznámil s biológiou tohto chráneného druhu rastlínstva. Pestujú ho jednak preto, že je kriticky ohrozeným druhom rastlínstva, ale tiež pre farmaceutický priemysel, pretože sa z neho vyrábajú vzácne liečivá.

Večer o 20,00 sme sa gázikmi odviezli na ubytovňu a unavení sme zaspali.

Na druhý deň vo štvrtok 22. 9. 1977 po výdatných raňajkách (obyčajne to bola praženica na cibulke, saláma, biela káva, chlieb s maslom a džemom) sme sa pešo vybrali dolinou Gonačchir do doliny Bu-ülgen a vystúpili sme do sedla Čučchora v nadmorskej výške 2816

metrov. Odtiaľ sme dlhou ľadovcovou dolinou peši zostúpili do osady Dombaj. Po krátkom oddychu a hodnotení navštívenej prírody sme sa autobusom vrátili do našej terénnej stanice. Dozvedeli sme sa, že meno Kavkaz v arabských letopisoch znamená Zasněžená hora.

Dňa 23. 9. 1977 sme ostali v našej ubytovni. Vypočuli sme si prednášku Poliaka Jána Dobrovodského o ochrane ľudského zdravia, ako súčasť ochrany prostredia. Po ňom študenti predniesli správy o svojej práci v Okskom zapovedniku. Večer sme si nakálaným drevom zakúrili vo veľkej peci. Cez deň bolo pekné slnečné počasie, ale rána a noci boli chladné.

V sobotu 24. 9. 1977 sme si dopoludnia vypočuli prednášky dvoch nemeckých kolegov. Odpoľudnia sme navštívili osadu Dombaj, kde sme si kúpili darčeky a zajedli sme si známy dobrý šašlyk, zapili sme ho gruzínskym vínom a večer sme sa vrátili do ubytovne. Po večeri sme mali rozlúčkové posedenie, spievali sa národné piesne, strážcovia hrali na gitare a akordeóne, pilo sa dobré červené gruzínske víno.

V nedeľu 25. 9. 1977 sme vstali ráno za tmy o 4,00 hod. Vonku sa z hôr prevažovali nízke tmavé mraky. Rozlúčili sme sa so susednými lesnými strážcami a gázikmi sme sa odviezli do Teberdy. Na autobusovom nástupišti sme sa rozlúčili s vedením Teberdínskej rezervácie, nastúpili sme do autobusu Ikarus, ktorým sme sa celé dopoludnie viezli na železničnú stanicu v Mineralných Vodách. Po vystúpení z vlaku sme sa poprechádzali v okolitých parkoch. Všade sme cítili závan moslimskej kultúry. Pred železničnou stanicou sedeli v kruhu ženy oblečené v dlhých sukniach, na hlavách mali pestrofarebné šatky, z plechových hrnčiekov popíjali čaj a ticho sa rozprávali. Na inom mieste zase sedeli v kruhu muži, popíjali čaj a živo debatovali a gestikulovali. Nerozumeli sme o čom debatujú, preto sme sa k nim ani nepribližovali. Sediace ženy a muži si nás so záujmom obzerali.

Asi po dvoch hodinách čakania sme sa v parku za železničnou stanicou stretli s oblasťou zástupkyňou riaditeľa pre vedeckú prácu chránených území. Bola to energická staršia pani, inteligentná, typická Ruska. Jej muž, známy ornitológ, bol tichý, prešedivý, menšej postavy, ale inteligentný. Zdalo sa mi, že pri svojej energetickej manželke je „pod papučou“.

Odpoľudnia 25. 9. 1977 sme nastúpili do kajuty rýchlika so štyrmi lôžkami. Okolo polnoci náš rýchlik prechádzal cez železničnú stanicu Charkov. Bývalé hlavné mesto Ukrajiny mi pripadalo široko rozložené v rovinatej krajine. Cez oblok vozňa som obdivoval nočnú krajinu s roztrúsenými malými domčekmi, obklopenými veľkými záhradami. Bola to typická kozácka donská krajina, ako ju Šolochov opísal v románe Tichý Don. Do Moskvy sme prišli odpoľudnia 26. 9. 1977. Ubytovali sme sa v univerzitnom internáte.

V utorok dňa 27. 9. 1977 sme dopoludnia mali voľný program. Navštívili sme obchodné domy vedľa Červeného námestia, kde som kúpil niekoľko darčiekov, okrem iného aj dve busty

L. N. Tolstého. V bočnej ulici neďaleko od Červeného námestia som si so záujmom obzrel vilu L. N. Tolstého, v ktorej je zriadené jeho múzeum.

Odpoludnia som sa na Biologickej fakulte Moskovskej Univerzity rozlúčil so zahraničnými kolegami a s Dmitrijom Kavtaradzem a Nikolajom Marfeninom. Autobusom som sa odviezol na letisko Šeremetevo, odkiaľ som sa lietadlom dopravil do Prahy, potom do Bratislavy a odtiaľ vlakom do Žiliny. Po niekoľkých týždňoch som vypracoval správu o mojom pobyte v Rusku a na Správe CHKO Malá Fatra som zorganizoval informatívny seminár o ochrane prírody v Rusku.

V PRACOVNOM VÍRE DO ROU 1990

Z poverenia Ing. Jozefa Benka, CSc som v rámci medzinárodnej spolupráce organizoval v dňoch 18. – 22. júna 1981 návštevu vybraných odborných pracovníkov SÚPSOP-u v severozápadných chránených územiach Maďarska. Navštívili sme chránené územia v troch župách – Komárno, Vas a Győr. Dňa 18. 6. 1981 sme odcestovali autami do Győru, kde v rámci pôsobnosti severozápadného inšpektorátu štátnej ochrany prírody Maďarska sme na hranici s Rakúskom navštívili univerzitné mesto Šoproň. Na Lesníckej fakulte šopronskej Univerzity, ktorá po roku 1919 bola pokračovateľkou Banskoštiavnickej vysokej školy baníckej a lesníckej, som prerokoval problematiku grafiózy duba v strednej Európe s významným odborníkom profesorom Zoltánom Igmándym, ktorý v Maďarsku koordinoval výskum grafiózy duba.

Na Riaditeľstve Národného parku Fertő tó sme sa oboznámili s prácou odborníkov na vodné a močiarne ekosystémy. Národný park je spoločnou biosférickou rezerváciou s rakúskou časťou jazera. Starostlivosť o trstinové rastlinné spoločenstvá, ktoré majú veľký význam pre vodné vtáctvo, zabezpečuje spoločný maďarsko-rakúsky výbor. S riaditeľom národného parku Ing. László Kárpátim sme nadviazali dobrú spoluprácu. Mojou úlohou bolo tlmočenie z maďarčiny a do maďarčiny, pretože kolegovia zo SÚPSOP-u neovládali tento jazyk.

Ďalšie dni sme navštívili mesto Szombathely, kde sídlil župný výbor pre chránené územia. Partnerom SÚPSOP-u a od roku 1983 Ústredia štátnej ochrany prírody bol v Maďarsku Štátny úrad pre životné prostredie a ochranu prírody – Országos környezet és természetvédelmi hivatal – OKTH, ktorý zabezpečoval celoštátnu koordináciu ochrany prírody v Maďarsku.

Navštívili sme veľmi zaujímavé chránené územie Örség neďaleko obce Öriszentpéter. Územie je významné z historického a prírodovedného hľadiska. Lesnatosť chráneného územia je 52%. Riaditeľstvo chráneného územia kladie dôraz na spoluprácu s miestnym obyvateľstvom

a využívaním tradičného spôsobu krajiny. Zakázané je parcelovanie územia. Zariadení pre rekreáciu možno stavať len na určených lokalitách.

Ďalšie dni boli venované návšteve riaditeľstva Pilišského lesoparku pri Višegráde, ktorý je chránenou oblasťou a biosférickou rezerváciou.

Spolupráca s maďarskými chránenými územiami s cieľom získať prehľad o manažmente chránených území pokračovala aj v ďalších rokoch. Navštívili sme Hortóbadský národný park, ktorý je biosférickou rezerváciou. Prehliadke toho zaujímavého národného parku sme venovali tri dni. Navštívili sme aj chovnú stanicu dropa fúzatého v Dévaványi. Pozemky v chránenom území Dévaványa boli štátom vykúpené a užívala ich organizácia štátnej ochrany prírody.

V roku 1987 som vynaložil mnoho úsilia na druhé vydanie farebnej publikácie *Krásy a vzácnosti slovenskej prírody*, ku ktorej farebné fotografie dodal Milan Tesák a historický úvod k chráneným územiam napísal Ing. Dušan Janota zo SÚPSOP Bratislava. Úvodnú jednostránkovú kapitolu napísal spisovateľ Vlado Mináč. Prvé vydanie vo vydavateľstve Osveta v Martine vyšlo v roku 1984 a pre veľký záujem sme pripravili druhé vydanie, ktoré vyšlo v roku 1989.

Pomerne veľkú agendu pre mňa predstavoval geobiocenologický výskum v rámci štátneho plánu základného výskumu v biosférickej rezervácii Slovenský kras. Výskum z poverenia SAV koordinoval Ing. Jozef Benko, CSc. Zapojilo sa do neho kolo 40 vedeckých pracovníkov z celého Slovenska a čiastočne aj z Čiech. Mojou úlohou bolo založiť trvalé stacionárne výskumné plochy v najcharakteristickejších ekosystémoch Slovenského krasu. Závery komplexného výskumu z rokov 1983 – 1990 boli publikované v troch vedeckých štúdiách SÚPSOP-u, ktoré redigoval Ing. Jozef Benko, CSc.

Pomerne veľa času mi zabrali prípravy referátov na rozličné vedecké konferencie organizované vrcholnými vedeckými inštitúciami.

V dňoch 7. – 14. 9. 1987 som sa zúčastnil na X. vedecko-koordinačnej porade témy RVHP v Moskve spolu s Ing. Jozefom Benkom, CSc. Do ruštiny som preložil referát Ing. Benka.

Začiatkom roku 1988 som veľa času venoval príprave plánu hodnotenia revízie stavu chránených území pre poradu vedenia odborno-metodického úseku ÚŠOP v Liptovskom Mikuláši. V Gbeľanoch som organizoval poradu riaditeľov CHKO a školenie vedúcich

pracovníkov ÚŠOPu. Dva dni som venoval príprave vydania monografie CHKO Muránska planina.

Začiatkom apríla 1988 navštívili ÚŠOP pracovníci OKTH, ktorých som doprevádzal po Vrátnej doline. Navštívili sme Správu CHKO Horná Oprava, CHKO Štiavnické vrchy, CHKO Slovenský kras a NAPANT. Významnou udalosťou bola moja účasť na záverečnom protokole k vypracovaniu lesného hospodárskeho plánu pre územie TANAPu – LHC Vysoké Tatry.

V auguste som vykonal inventarizáciu lesných spoločenstiev v rezervácii Babia hora v Hornej Orave a v rezervácii Hajasová a Hrádok v Malej Fatre. Dva dni som venoval konferencii botanických záhrad v Liptovskom Hrádku s exkurziou do Tichej a Kôprovej doliny. Tri dni koncom augusta a dva dni začiatkom septembra som venoval organizovaniu návštevy OKTH z Budapešti.

Koncom septembra som uskutočnil inventarizačný výskum v rezervácii Suché doly pri Tisovci. Zúčastnil som sa na vedeckej konferencii Výskumného ústavu lesného hospodárstva vo Zvolene. Dňa 29. septembra som sa zúčastnil na slávnostnom otvorení Národného parku Malá Fatra v Gbeľanoch. V novembri som vykonal v rezervácii Morské oko vo Vihorlate inventarizačný výskum lesných spoločenstiev.

V polovici decembra 1988 som sa v Bratislave zúčastnil na oponentúre záverečnej správy výskumu Slovenského krasu, ktorú viedol Ing. Jozef Benko, CSc.

Po reorganizačných zmenách na SÚPSOP-e v roku 1983 som na Ústredí štátnej ochrany prírody (ÚŠOP) v Liptovskom Mikuláši našiel v novom pracovnom zaradení potrebný priestor na realizovanie svojich pracovných cieľov a vedecko-výskumných ambícií. Udržiaval som úzku spoluprácu so Strediskom ochrany prírody ÚŠOPu v Bratislave, ktoré viedol Ing. Jozef Benko, CSc.

Vo funkcii vedúceho oddelenia genofondu ÚŠOP v Liptovskom Mikuláši mal som pomerne široké možnosti v oblasti publikačnej činnosti a účasti na mnohých domácich i zahraničných konferenciách, seminároch a sympóziách. Za najvýznamnejšiu publikačnú činnosť z tohto časového obdobia považujem editorstvo monografií o chránených krajinných oblastiach a národných parkoch.

Milo si spomínam na spoluprácu s kolegami zo Strediska rozvoja ochrany prírody v Bratislave, najmä na Ing. Jozefa Benka, CSc, RNDr. Jozefa Kramárika, RNDr. Jozefa Klindu, RNDr. Milana Lišku, RNDr. Viliama Kleschta a Ing. Viliama Stockmanna, CSc. Nemôžem zabudnúť na spoluprácu s kolegynami RNDr. Annou Juskovou, RNDr. Evou Fajmonovou, CSc a techničkou Jankou Benkovou. Z kolegov na krajských strediskách ochrany prírody si milo

spomínam najmä na Ing. Júliusa Burkovského, RNDr. Juraja Galvána, Ing. Štefana Humeňanského a RNDr. Jozefa Voskára.

Nezabudnuteľné sú spomienky na terénne práce spojené s inventarizáciou rastlinstva a riešením výskumných úloh na Správe CHKO Východné Karpaty v Humennom, ktorú viedol výborný znalec rastlinstva Východných Karpát, môj rovesník a priateľ Ing. Ján Terray, s ktorým som preskúmal všetky pralesy tejto oblasti. Podobne na Správe CHKO (neskoršie národného parku) Slovenský kras v Brzotíne som úzko spolupracoval s riaditeľom Ing. Mikulášom Rozložníkom, neskoršie s riaditeľom Ing. Jánom Kilíkom a s terénnym strážcom, vynikajúcim znalcom členitého krasového územia Milanom Hlivákom.

S uspokojením môžem konštatovať, že aj v tomto časovom úseku môjho života som vo svojom pracovnom zameraní našiel mnoho priateľov, ktorých si dodnes vážim a mám ich rád pre ich pozitívne ľudské vlastnosti, akými je čestnosť, úprimnosť, tolerancia, dôslednosť a poctivosť v pracovnej činnosti.

V roku 1989, teda rok pred „*nežnou revolúciou*“ môj pracovný program na ÚŠOP-e v Liptovskom Mikuláši bol naplnený množstvom pracovných úloh, v dôsledku čoho som sa nemohol plne venovať sledovaniu politickej situácie. Napriek tomu som však prostredníctvom televízie, novín a diskusie s kolegami vnímal celkovú politickú atmosféru smerujúcu k nevyhnutným zmenám.

Koncom novembra 1989 sa uskutočnila veľmi búrlivá porada celého osadenstva ÚŠOPu, na ktorej som vystúpil s diskusiou o potrebe odborného hodnotenia pracovníkov, bez rozdielu k stránickej príslušnosti. Všetci vedúci pracovníci na ÚŠOPe boli bývalí jaskyniari a aktívni členovia KSS, preto po mojom vystúpení boli viditeľne zaskočení a nevedeli, ako majú na to reagovať.

Začiatkom decembra 1989 v Žiline pri návrate z Liptovského Mikuláša poobede poletoval sneh a na námestí pred Domom odborov som sa dostal do veľkej skupiny demonštrujúcich obyvateľov. Na tribúne pred hotelom Slovakia oproti Domu odborov vystupovali známi okresní príslušníci komunistickej strany, ktorí prevažne pozitívne hodnotili doterajšiu politickú situáciu a trvali na ďalšom budovaní rozvinutej socialistickej spoločnosti. Vystúpili aj zástancovia novej politickej línie štátu, ktorí sa začali grupovať vo vznikajúcej skupine VPN.

V chladnom počasí som v zástupe ľudí chvíľu postál, ale akosi podvedome som tušil, že s ľuďmi na tribúne nebude možné uskutočniť reformu, ani zmenu politického systému, ktorú požadovali demonštranti v Bratislave a Prahe. Odišiel som domov s vedomím, že asi všetko pôjde v zabehaných koľajach. V ďalších decembrových dňoch 1989 som každý večer doma s napätím sledoval ďalší vývoj politickej situácie.

Napriek veľkej dynamike v politickej situácii, vo svojom zamestnaní na ÚŠOPe v Liptovskom Mikuláši som musel naďalej plniť pracovné úlohy.

V utorok a stredu 12.-13. decembra 1989 sa v Gbeľanoch na Správe CHKO uskutočnila porada vedenia ÚŠOP. Prítomní riaditelia Správ CHKO a NAPANTu sa zdržanlivo stavali k demonštráciám v Bratislave a Prahe. Osobne som nemal výhrady napríklad voči práci riaditeľa Ing. Jána Pagáča, hoci bol straník. Naopak, vážil som si ho pre jeho čestný postoj v odborných i personálnych otázkach.

O týždeň neskôršie v utorok dňa 19. decembra 1989 sa vo veľkej zasadačke ÚŠOPu v Liptovskom Mikuláši uskutočnila záverečná celoročná širšia porada zamestnancov ÚŠOPu, na ktorej riaditeľ ÚŠOPu Ing. Anton Lucinkiewicz sa opatrne vyjadril k prebiehajúcim politickým zmenám organizovaným Verejnosťou proti násiliu („vépéenkou“) v Bratislave a Občianskym fórom v Prahe. Podvedome som vycítil, že vedúci predstavitelia ÚŠOPu pasívne, opatrne a trpezlivo vyčkávajú vývoj politickej situácie. Vedenie ÚŠOPu sa takticky zdržalo unáhlenej iniciatívy na zmenu vedúcej úlohy komunistickej strany na ÚŠOPe, s čím by súviseli aj personálne zmeny, pretože nemohli tušiť, ako sa celá politická situácia vyvinie.

V roku 1990 sa uskutočnili pre mňa významné udalosti, ktoré výraznou mierou zmenili moje dovtedajšie odborné zameranie.

Dňa 25 januára 1990 doobedu ma v budove ÚŠOPu v Liptovskom Mikuláši navštívili dvaja pracovníci Správy TANAPu. V novembri 1989 vznikla na Správe TANAPu VPN-ka na čele s Ing. arch. Pavlom Repkom, CSc. Keď VPN-ka odvolala Ing. Fábryho z funkcie riaditeľa Správy TANAPu, vedením Správy TANAP bol dočasne poverený pracovník ekonomického oddelenia Ing. Jozef Botka. I

Obaja pracovníci Správy TANAPu mi navrhli, či by som sa nechcel prihlásiť do výberového konania na funkciu riaditeľa Správy TANAPu, ktoré bude zverejnené v novinách. Obaja cestovali do Bratislavy, kde na Ministerstve lesného a vodného hospodárstva

a drevospracujúceho priemyslu mali dohodnúť podmienky výberového konania. Povedal som im, že som o tom ešte neuvažoval.

Dňa 1. marca 1990 na 22. schôdzi Slovenskej národnej rady došlo k prvej porážke VPN, keď za predsedu SNR bol miesto zakladateľa VPN-ky a redaktora publikácie Bratislava nahlas Jána Budaja zvolený vysoký funkcionár KSS Rudolf Schuster. K jeho voľbe došlo vlastne na základe šikovného triku Schustera, ktorý tvrdil, že jeho odvolanie z dovtedajšej funkcie predsedu SNR môže uskutočniť len Slovenská národná rada, v ktorej však väčšinu mali poslanci KSS.

Prvé dva týždne v marci 1990 som sa zúčastnil na poradách nášho odboru pre chránené časti prírody (OCHČP) na ÚŠOPe v Liptovskom Mikuláši. Dňa 7. marca 1990 o 18,00 hod som sa zúčastnil v kine Fatra v Žiline na rokovaní „za okrúhlym stolom“, ktorý zvolal Okresný národný výbor v Žiline. Podobnej porady o 15,00 hod v Žiline som sa zúčastnil aj 13. februára 1990. Cieľom bolo zaradenie nových členov do jednotlivých odborov žilinského Okresného národného výboru. Neskôr som sa dozvedel, že sa do novovytváraného Okresného národného výboru snažili dostať niektorí bývalí aktívni príslušníci Štátnej bezpečnosti.

V polovici marca 1990 som dostal od prvého námestníka ministra lesného a vodného hospodárstva a drevospracujúceho priemyslu Ing. Andreja Ebergényiho, môjho bývalého pracovníka v Typologickej sekcii Lesprojekty v Žiline telefonickú správu, že komisia Ministerstva pre výberové konanie po niekoľkodňovom rokovaní v Monkovej doline ma dňa 13. marca 1990 na zasadnutí v Tatranskej Lomnici vybrala za nového riaditeľa Správy TANAPu. Správa od kolegu Andreja Ebergényiho ma potešila a postupne som si začal uvedomovať, do akej zodpovednej a ťažkej funkcie som sa prihlásil. Do konkurzu bolo prihlásených 11 uchádzačov. medzi nimi

Dňa 19. marca 1990 ma pozvali na Ministerstvo lesného a vodného hospodárstva a drevospracujúceho priemyslu v Bratislave, kde mi oznámili, že moje menovanie ministrom Ing. Ivanom Veselým sa uskutoční dňa 22. marca 1990 v Tatranskej Lomnici.

Po návrate na ÚŠOP v Liptovskom Mikuláši dňa 21. marca 1990 som požiadal o uvoľnenie zo zamestnania z dôvodu výberového konania, na základe ktorého som mal prejsť do funkcie riaditeľa Správy TANAPu. Na personálnom oddelení ÚŠOPu, ktoré viedla komunistka pani Furáková, ktorá sa raz vyjadrila, že „*inžinier Vološčuk nie je perspektívny káder ÚŠOPu*“, som

prevzal uvoľňovací dekrét a rozlúčil som sa so spolupracovníkmi. Tak sa skončila moja činnosť v Ústredí štátnej ochrany prírody v Liptovskom Mikuláši.